

ბათუმის შოთა რუსთაველის სახელმწიფო უნივერსიტეტი
განათლების ფაკულტეტი
პედაგოგიურ მეცნიერებათა დეპარტამენტი

ხელნაწერის უფლებით

ნანა ფუტკარაძე

მხატვრული ტექსტის ანალიზი, როგორც დაწყებითი კლასების
მოსწავლეთა ინტელექტუალური განვითარების საშუალება

სპეციალობა - ქართული ენისა და ლიტერატურის სწავლების მეთოდика

განათლების დოქტორის აკადემიური ხარისხის მოსაპოვებლად
წარდგენილი დისერტაციის

ა ნ ო ტ ა ც ი ა

ბათუმი
2017

სადისერტაციო ნაშრომი შესრულებულია ბათუმის შოთა რუსთაველის სახელმწიფო უნივერსიტეტის განათლების ფაკულტეტის პედაგოგიურ მეცნიერებათა დეპარტამენტში

სამეცნიერო ხელმძღვანელები: **ნანა მაკარაძე** - პედაგოგიკის მეცნიერებათა კანდიდატი (დოქტორის აკადემიურ ხარისხთან გათანაბრებული), ბათუმის შოთა რუსთაველის სახელმწიფო უნივერსიტეტის განათლების ფაკულტეტის ასოცირებული პროფესორი

ინგა შამილიშვილი - ჰუმანიტარულ მეცნიერებათა კანდიდატი (დოქტორის აკადემიურ ხარისხთან გათანაბრებული), ბათუმის შოთა რუსთაველის სახელმწიფო უნივერსიტეტის ჰუმანიტარულ მეცნიერებათა ფაკულტეტის ასოცირებული პროფესორი

უცხოელი შემფასებლები: **ანა გილ გარსია** - დოქტორი, ჩრდილო აღმოსავლეთ ილინოისის უნივერსიტეტის ლიასონის ქსელის ფულბრაიტ მკვლევარი, განათლების მართვისა და განვითარების დეპარტამენტის პროფესორი

ინნა ვ. დანილიუკი - დოქტორი, ივანო-ფრანკოვსკის მეფე დანილო გალიცკის სამართლის უნივერსიტეტის თარგმანისა და ფილოლოგიის დეპარტამენტის ასოცირებული პროფესორი

შემფასებლები: **ციალა მეგრელაძე** - პედაგოგიკის მეცნიერებათა დოქტორი, წმიდა ტბელ აბუსერისძის სახელობის სასწავლო უნივერსიტეტის პროფესორი

ირმა ქურდაძე - პედაგოგიკის დოქტორი, სამცხე-ჯავახეთის სახელმწიფო უნივერსიტეტის განათლების, ჰუმანიტარულ და სოციალურ მეცნიერებათა ფაკულტეტის პროფესორი

იაგორი ბალანჩივაძე - განათლების აკადემიური დოქტორი, აკაკი წერეთლის სახელმწიფო უნივერსიტეტის პედაგოგიური ფაკულტეტის ასოცირებული პროფესორი, ფსიქოლოგიური მომსახურების ცენტრის ფსიქოლოგი

სადისერტაციო ნაშრომის დაცვა შედგება 2017 წლის 28 ივნისს, 13⁰⁰ საათზე, ბათუმის შოთა რუსთაველის სახელმწიფო უნივერსიტეტის განათლების ფაკულტეტის სადისერტაციო საბჭოს სხდომაზე.

მისამართი: ბათუმი, ნინოშვილის ქ. N35, უნივერსიტეტის I კორპუსი, მესამე სართული, შოთა რუსთაველის დარბაზი N55.

სადისერტაციო ნაშრომის გაცნობა შესაძლებელია ბათუმის შოთა რუსთაველის სახელმწიფო უნივერსიტეტის ილია ჭავჭავაძის ბიბლიოთეკასა და ვებ-გვერდზე (www.bsu.edu.ge)

სადისერტაციო საბჭოს სწავლული მდივანი,

განათლების ფაკულტეტის პროფესორი ლელა თავდგირიძე

შესავალი

თემის აქტუალობა: სასკოლო ასაკში მოზარდის ინტელექტის ზრდას მრავალი ფაქტორი უწყობს ხელს. ეროვნული სასწავლო გეგმით გათვალისწინებული ყველა სასწავლო დისციპლინა, ბუნებრივია, სწორედ მოსწავლეთა ინტელექტის განვითარებაზეა ორიენტირებული და თავის წილ გავლენას ახდენს მისი აზროვნების დონეზე. რთული სააზროვნო უნარ-ჩვევების ჩამოყალიბება ეროვნული სასწავლო გეგმის მნიშვნელოვანი მიზანია, რომელიც გულისხმობს მოსწავლეებში კრიტიკული, შემოქმედებითი და რეფლექსური აზროვნების განვითარებას. აზროვნების ამოქმედების დროს მოსწავლე ნასწავლ მასალას კი არ იზეპირებს, არამედ იაზრებს, რაც ხდის მას უფრო გამჭრიახს და მისი აქტიურობა სასწავლო პროცესში იზრდება. განათლების მეცნიერებაში მიღებულია აზრი, რომ მოსწავლეები ჯერ იძენენ ცოდნას და შემდეგ იწყებენ ფიქრს, ხოლო პერკინსის (Perkins, 1992) აზრით, მოსწავლეები მაშინ იძენენ ცოდნას, როცა სწავლის პროცესში ხდება მისი გააზრება. მაშასადამე, „აზროვნება კი არ მოსდევს ცოდნას, არამედ ცოდნა მოსდევს აზროვნებას“ (სააზროვნო უნარების განვითარების ეფექტიანი სტრატეგიები. მასწავლებელთა პროფესიული განვითარების ეროვნული ცენტრი).

ჩვენი ინტერესის საგანს უმცროსი სასკოლო ასაკი ანუ ზოგადსაგანმანათლებლო სკოლის დაწყებითი განათლების საფეხური წარმოადგენს. წინამდებარე ნაშრომში ჩვენ იმ საშუალებების განხილვა-ანალიზით შემოვიფარგლებით, რომლებიც დაწყებით კლასებში მოსწავლეთა აზროვნების განვითარების გზით მისი ინტელექტის ზრდას უწყობს (ან უნდა უწყობდეს) ხელს. მათ შორის, პირველ რიგში, ქართული ენისა და ლიტერატურის სწავლება უნდა დასახელდეს. ქართული ენისა და ლიტერატურის საგნობრივი პროგრამის თანახმად, დაწყებითი საფეხურის დასრულების შემდეგ მოსწავლეს უნდა შეეძლოს:

- ა) ინფორმაციის გაგება, ანალიზი და შეფასება;
- ბ) ენის კომუნიკაციური ასპექტების გაგება-გამოყენება;
- გ) მხატვრული ტექსტის გაგება და თვითგამოხატვა (ესგ, 2011-2016).

ეროვნული სასწავლო გეგმის დაწყებითი საფეხურის ქართული ენისა და ლიტერატურის საგნობრივი პროგრამის შედეგებიდან გამომდინარე, თანაბრად მნიშვნელოვანია ინფორმაციის გაგება, ანალიზი და შეფასება, ენის კომუნიკაციური ასპექტების გაგება-გამოყენება, მხატვრული ტექსტის გაგება და თვითგამოხატვა. დაწყებითი განათლების საფეხურზე საკმაოდ მნიშვნელოვანია ინფორმაციისა და საკუთარი აზრის წერილობითი გადმოცემა. წერის კულტურის ჩამოყალიბება პიროვნების ინტელექტუალური შესაძლებლობების რეალიზაციის აუცილებელი პირობაა. მოსწავლემ უნდა შეძლოს ინდივიდუალური შემოქმედებითი უნარის გამოვლენა და განვითარება, აზრებისა და დამოკიდებულებების გამოხატვის ენობრივ-სტილისტური საშუალებების დაუფლება, მიზნის შესაბამისი სტრატეგიების გამოყენება და ა. შ.

უმცროს სასკოლო ასაკში მოსწავლეთა ინტელექტის განვითარების საუკეთესო საშუალებას მხატვრული ტექსტის გაგება და თვითგამოხატვა წარმოადგენს. ეროვნული სასწავლო გეგმის თანახმად, სწავლების ამ ეტაპზე, მოზარდთა ასაკობრივი ფსიქოლოგიისა და ინტელექტუალური შესაძლებლობების გათვალისწინებით უნდა მოხდეს მრავალფეროვანი ლიტერატურული მასალის შერჩევა, შერჩეულმა მხატვრულმა ტექსტებმა კი ხელი უნდა შეუწყოს მოზარდთა დამოუკიდებელი, შემეცნებითი, შემოქმედებითი და მხატვრულ-ესთეტიკური გემოვნების განვითარებას.

მიუხედავად იმისა, ეროვნული სასწავლო გეგმით განსაზღვრულია, რა უნდა შეეძლოს I-VI კლასის მოსწავლეებს ქართულ ენასა და ლიტერატურაში მხატვრული ტექსტის გაგებისა და თვითგამოხატვის თვალსაზრისით, აგრეთვე, ქართულ ენასა და ლიტერატურაში (I-VI კლასი) დაწყებითი საფეხურის მასწავლებლის პროფესიული სტანდარტი (მუხლი 14) ითვალისწინებს სხვადასხვა ტიპის, სტილისა და ჟანრის მხატვრული და არამხატვრული ტექსტების გაანალიზებას შინაარსობრივი, იდეური, ფუნქციური თვალსაზრისით და ტექსტის ანალიზს სტრუქტურისა და ენობრივ-გამომხატველობითი საშუალებების გათვალისწინებით, რეალობა ძირითად შემთხვევაში არაა მოთხოვნის შესაბამისი. ჩვენ მიზნად დავისახეთ, გვეკვლია ის გზები და საშუალებები, რომელთაც დღეისათვის დაწყებითი საფეხურის ქართული ენისა და ლიტერატურის მასწავლებელი იყენებს მოსწავლეებში მაღალი დონის სააზროვნო უნა-

რების განვითარების მიზნით და რამდენად წარმოადგენს მხატვრული ტექსტის ანალიზი მოსწავლეთა ინტელექტუალური განვითარების საშუალებას.

კვლევის მიზანი და ამოცანები: მიზნად დავისახეთ დაგვედგინა, რომ მხატვრული ტექსტის ანალიზი წარმოადგენს დაწყებითი კლასების მოსწავლეთა ინტელექტუალური განვითარების ერთ-ერთ საუკეთესო საშუალებას. გადავწყვიტეთ, პირველ რიგში შეგვესწავლა რა მდგომარეობაა ამ თვალსაზრისით თანამედროვე დაწყებით სკოლაში, რამდენად უთმობენ მასწავლებლები საკმარის დროს მხატვრული ტექსტის ღრმა და საფუძვლიან ანალიზს, რა მეთოდებსა და სტრატეგიებს იყენებენ ტექსტის გასაანალიზებლად და რამდენად საკმარისია ისინი სასურველი შედეგის მისაღწევად. ყოველივე ზემოთქმულიდან გამომდინარე, ჩვენი მიზანია მხატვრული ტექსტის გასაანალიზებლად მოქნილი და ეფექტური მეთოდების შეთავაზება მასწავლებლებისათვის. ვფიქრობთ, ჩვენ მიერ ჩამოყალიბებული რეკომენდაციები მნიშვნელოვან დახმარებას გაუწევს მასწავლებლებს ტექსტის ანალიზის, როგორც მოსწავლეთა ინტელექტუალური განვითარების საშუალების გაცნობიერებაში, ასევე მოსწავლეებში მხატვრული ტექსტის ანალიზის უნარის ამაღლებასა და ამ პროცესის პრობლემების გარეშე წარმართვაში.

კვლევის ობიექტი: ქ. ბათუმის საჯარო და კერძო სკოლების დაწყებითი (I-VI) კლასები.

კვლევის საგანი: დაწყებითი საფეხურის მოსწავლეებში მხატვრული ტექსტის ანალიზის უნარის დონის დადგენა და იმ პედაგოგიური პირობების (მოტივაცია, მეთოდი, სტრატეგია, პრაქტიკული რეალიზაციის საშუალება) გამოვლენა, რომელიც ხელს შეუწყობს მოსწავლეებში მხატვრული ტექსტის ანალიზის უნარის განვითარებას და ამ გზით მათი ინტელექტის დონის ამაღლებას.

კვლევის მეცნიერული სიახლე: ჩვენ მიერ ექსპერიმენტულად დადასტურდა, რომ დაწყებითი კლასებში სათანადო ყურადღება არ ექცევა მხატვრული ტექსტის ანალიზს, რაც თავისთავად ასახვას ჰპოულობს არა მხოლოდ სკოლის მაღალ საფეხურებზე, არამედ უმაღლესი განათლების საფეხურზეც კი.

ჩვენ შევეცადეთ მოგვეძებნა ის პედაგოგიური პირობები (მიდგომები და სტრატეგიები), რომლებიც ხელს შეუწყობენ, ერთი მხრივ, მხატვრული ტექსტის ანალიზის

უნარის ჩამოყალიბებას მოსწავლეებში და შესაბამისად, მათ ინტელექტუალურ განვითარებას, ხოლო მეორე მხრივ - მასწავლებელს მისცემენ მიმართულებას, როგორ აამაღლონ მოსწავლეებში მხატვრული ტექსტის ანალიზის უნარი და როგორ აქციონ ეს პროცესი მათი ყოველდღიური პედაგოგიური საქმიანობის ნაწილად.

კვლევის მეთოდები:

- საკითხის შესახებ არსებული ლიტერატურის/წყაროების ანალიზი;
- სასკოლო სახელმძღვანელოების ანალიზი;
- საგაკვეთილო პროცესზე დაკვირვება (მხატვრული ტექსტის ანალიზის მდგომარეობის შესწავლის მიზნით);
- მხატვრული ტექსტის ანალიზის შედეგების შესწავლა (მოსწავლეთა პასუხების ანალიზი);
- უმცროსკლასელთა ინტელექტის დონის დადგენა (IQ ტესტით) და მონაცემთა ანალიზი;
- ანკეტირება;
- ჩაღრმავებული ინტერვიუ მასწავლებლებთან;
- ინტერნეტ-რესურსების მოძიება, დახარისხება და გამოყენება.

კვლევის შედეგების სანდოობისთვის სქემები, ინტერვიუს კითხვები, სტატისტიკური მონაცემები, დაკვირვებისა და ანალიზის შედეგები განხილულ იქნა რესპოდენტებთან. მათი ვალიდურობის მიზნით, ცხრილების ანალიზის, ინტერვიუს, დაკვირვების შედეგები რეკომენდაციების შემუშავებამდე გაეცნო შესაბამის სამიზნე ჯგუფებს, გათვალისწინებული იქნა მათი კონკრეტული მითითებები და წინადადებები.

კვლევის მატერიალურ-ტექნიკური ბაზა - ბათუმის შოთა რუსთაველის სახელმწიფო უნივერსიტეტის ილია ჭავჭავაძის ბიბლიოთეკა, აკაკი წერეთლის სახელობის ბათუმის საჯარო ბიბლიოთეკა, ქ. ბათუმის N1 და N2 საჯარო სკოლების ბიბლიოთეკები, ინტერნეტ-რესურსები, ქ. ბათუმის N1, 25, 28 საჯარო სკოლები, კერძო სკოლები - შპს „გორდა“ და შპს „მომავლის სკოლა“.

კვლევის ჰიპოთეზა: თუ დადასტურდა, რომ თანამედროვე დაწყებით სკოლაში ტექსტის ანალიზს სათანადო ყურადღება არ ექცევა, აღნიშნული კი თავის მხრივ შემაფერხებელ გავლენას ახდენს მოსწავლეთა ინტელექტის განვითარებაზე, შესაძლებელია,

გაიზარდოს მხატვრული ტექსტის ანალიზისადმი მასწავლებელთა დამოკიდებულება, მოიძებნოს მხატვრული ტექსტის ანალიზის ეფექტური სტრატეგიები და შესაბამისად, დაწყებით კლასებშივე ჩაეყაროს საფუძველი მოსწავლეებში კრიტიკული, შემოქმედებითი და რეფლექსური აზროვნების უნარის ჩამოყალიბებას.

კვლევის შედეგები წარმოდგენილია ცხრილების, დიაგრამების, დასკვნებისა და რეკომენდაციების სახით, რაც ზრდის მათი პრაქტიკული გამოყენების ხარისხს. კვლევის შედეგების პერსპექტიული გამოყენების სფეროს წარმოადგენს ზოგადი განათლების დაწყებითი საფეხური. ნაშრომში წარმოდგენილი მასალები დაეხმარება, აგრეთვე, განათლების ფაკულტეტის სტუდენტებს (მომავალ მასწავლებლებს) პედაგოგიური პრაქტიკისა და მომავალი პედაგოგიური საქმიანობის პროცესში, მშობლებსა და საერთოდ განათლების სფეროთი დაინტერესებულ საზოგადოებას მომავალ თაობებში მაღალი სააზროვნო უნარ-ჩვევების გამომუშავებაში.

აპრობაცია: დისერტაცია მომზადდა ბათუმის შოთა რუსთაველის სახელმწიფო უნივერსიტეტის განათლების ფაკულტეტზე. ნაშრომის საბოლოო განხილვა მოხდა პედაგოგიურ მეცნიერებათა დეპარტამენტის სხდომაზე (2016 წლის 22 ივლისი, ოქმი N12). მოხდა ნაშრომის პრაქტიკული მნიშვნელობისა და რეკომენდაციების მასწავლებელთათვის გაცნობა. ნაშრომის გარკვეული ნაწილი აპრობირებულია ადგილობრივ და საერთაშორისო კონფერენციებზე მოხსენებათა სახით (სულ 7 მოხსენება). სტატიების სახით გამოქვეყნებულია 8 ნაშრომი საერთაშორისო რეცენზირებად და რეფერირებად ჟურნალებში.

ნაშრომის სტრუქტურა და შინაარსი: დისერტაციის საერთო მოცულობაა 226 გვერდი, მათ შორის გამოყენებული ლიტერატურის სია - 9 გვერდი.

სადისერტაციო ნაშრომი შედგება შესავლის, სამი თავის (7 პარაგრაფის), დასკვნებისა და რეკომენდაციებისა და გამოყენებული ლიტერატურის სიისაგან.

შესავალში დასაბუთებულია თემის აქტუალობა, განსაზღვრულია კვლევის მიზანი და ამოცანები, ჰიპოთეზა, კვლევის მეთოდები, ჩამოყალიბებულია ნაშრომის მეცნიერული სიახლე, თეორიული და პრაქტიკული მნიშვნელობა.

I თავი. მოსწავლეთა ინტელექტუალური განვითარების პედაგოგიურ-

ფსიქოლოგიური საფუძვლები

პირველ პარაგრაფში - ინტელექტი და მისი განსაზღვრელი ფაქტორები - განხილულია ინტელექტის საერთაშორისო კვლევები და გაანალიზებულია ის ფაქტორები, რომლებიც გავლენას ახდენენ ინტელექტის განვითარებაზე.

ზოგიერთ ფსიქოლოგიურ კონცეფციაში ინტელექტი გაგებულია, როგორც ზოგადი გონიერება, ხშირად კი მას აზროვნების სინონიმადაც იყენებენ. ინტელექტი არის პიროვნების თვისება, რომელიც აზროვნების უნარს, მის ფსიქოლოგიურ საფუძველს წარმოადგენს. ინტელექტის გაგება ფსიქოლოგიაში მრავალნაირია. ინტელექტის წარმოშობის, მისი ბუნების, სტრუქტურის, ფუნქციებისა და გაზომვის თაობაზე ფსიქოლოგები დღემდე ცხარედ კამათობენ, თუმცა ერთ საკითხზე მაინც თანხმდებიან - ინტელექტი ადამიანის შემეცნებისა და პრობლემათა გადაჭრის მყარი სტრუქტურული შესაძლებლობაა, რომელიც გარემოში მის ადაპტაციაზე დიდ გავლენას ახდენს.

ინტელექტის მრავალი განსაზღვრება არსებობს. რამდენიმე საინტერესო განმარტებაა მოცემული 2005 წელს მ. ჯაფარიძის რედაქციით გამოცემულ დამხმარე სახელმძღვანელოში „განათლების ფსიქოლოგია“. განვიხილავთ რამდენიმე მათგანს: „ცნობილი ფსიქოლოგი ბორინგი ინტელექტს განსაზღვრავს როგორც ისეთ რამეს, რაც იზომება ინტელექტის ტესტებით... ეს ხომ იგივეა, რომ ვთქვათ, ადამიანის სიცხე არის ის, რაც იზომება თერმომეტრით. სიცხე ხომ გარკვეულ პროცესებს ასახავს ადამიანის ორგანიზმში...“ (განათლების ფსიქოლოგია, 2005:124-125). ამავე სახელმძღვანელოში მოცემულია ინტელექტის ჟან პიაჟეს მიერ მოცემული განმარტება: „გამოჩენილი შვეიცარელი ფსიქოლოგი პიაჟე განსაზღვრავს ინტელექტს, როგორც გარემოსთან შეგუების, მასთან წონასწორობის დამყარების აქტიურ პროცესს. დაახლოებით იგივეს აღნიშნავს თანამედროვე მკვლევარი სტერნბერგი, რომელიც თვლის, რომ ინტელექტუალური ადამიანები ახერხებენ კონტროლს გარემოზე, ცვლიან გარემოს და ირჩევენ თავისთვის შესატყვისს. ასე, მაგალითად, ადამიანი, რომელსაც არა აქვს მუსიკალური სმენა, არ უნდა ირჩევდეს პროფესიას, რომელიც მოითხოვს

მუსიკალურ სმენას. ინტელექტუალურად წარმატებული ადამიანი იყენებს თავის ძლიერ მხარეებს და ავითარებს სუსტს“ (განათლების ფსიქოლოგია, 2005:125).

ვ. შტერნის გაგებით, ინტელექტი აზროვნებისადმი განწყობაა. შესაბამისად, ინტელიგენტური ადამიანი იმას კი არ ეწოდება, ვისაც აზროვნებისაკენ მიდრეკილება აქვს, არამედ იმას, ვისაც შეუძლია აზროვნების შემწეობით ახალი სასიცოცხლო ამოცანები გადაჭრას, რის უნარიც ყველას თანაბრად არ გააჩნია. ვ. შტერნი სწორედ ამ კუთხით იკვლევდა ინტელიგენტურობას – დიფერენციალურ-ფსიქოლოგიური მიდგომით და თვლიდა, რომ ადამიანთა აზროვნების უნარის განსხვავებულობა სწორედ დიფერენციალური ფსიქოლოგიის საგანია და არა ზოგადისა. მანვე შემოიტანა ინტელიგენტობის კოეფიციენტი - IQ ამ განსხვავებების გასაზომად.

საინტერესოა ის ფაქტი, რომ ინტელექტის შესწავლისას ფსიქოლოგები ყურადღებას ამახვილებენ ისეთი პრაქტიკული საკითხების გადაჭრაზე, როგორცაა ინტელექტის გაზომვის საუკეთესო გზების მოძებნა. ცნობილია რიგი მეცნიერებისა, რომელთაც დიდი წვლილი მიუძღვით, ინტელექტის გაზომვის მეთოდების შექმნაში: ერთ-ერთი მათგანია ინგლისელი მეცნიერი ფრანსის ჰალტონი (1822-1911), რომელიც ცდილობდა შეესწავლა ადამიანებს შორის გონებრივი განსხვავებები და გაეზომა მათი გონებრივი უნარები.

ა. ბინე და თ. სიმონი ცდილობდნენ გამოეყენებინათ გაზომვის სხვადასხვა ხერხი, რათა ერთმანეთისაგან განესხვავებინათ მაღალი და დაბალი შესაძლებლობების მქონე ბავშვები. მრავალი ცდის შემდეგ მათ აღმოაჩინეს, რომ ბავშვებს, რომელთაც ჰქონდათ საუკეთესო მსჯელობის და მიმართებათა დამყარების უნარი, გააჩნიათ ტენდენცია უკეთესი ყურადღების, ლექსიკური მარაგის და სხვა შესაძლებლობების გამომჟღავნებისა. ინტელექტის გაზომვის პირველი მცდელობები დაკავშირებულია წინა საუკუნის დასაწყისში მოღვაწე ფრანგი ფსიქოლოგების ბინე–ს და სიმონ–ის სახელებთან. 1905 წელს ა. ბინემ და თ. სიმონმა გამოიგონეს საცდელი ინტელექტის სკალა. მათ პირველად შექმნეს ამოცანათა კომპლექსები თითოეული ასაკისათვის, რითაც გამოიანგარიშებოდა ბავშვთა ე. წ. გონებრივი ასაკი.

ამჟამად არსებობს ინტელექტის გაზომვის მრავალი ტესტი - დ. ვექსლერის (1940), ჯ. რავენის (1902-1970), ჰ. აიზენკის (19916-1997) და სხვ). ამ ტესტების საშუა-

ლებით დადგენილია თითოეული ასაკისათვის დამახასიათებელი ნორმა, რითაც დგინდება ბავშვის გონებრივი ასაკი: კონკრეტული ბავშვის ინტელექტის კოეფიციენტი უდრის გონებრივი ასაკის შეფარდებას ბავშვის ქრონოლოგიურ ასაკთან და გამრავლებულს 100–ზე.

ინტელექტის გაზომვის მიზნით ჩატარებული კვლევების საფუძველზე აღმოჩნდა:

1. არ არსებობს მკვეთრი ზღვარი ნორმასა და პათოლოგიას შორის;
2. არსებობს განვითარების დონის ფართო დიაპაზონი;
3. მოსახლეობაში გონებრივი ჩამორჩენილობის მქონე პირთა პროცენტული მაჩვენებლის დადგენა დამოკიდებულია იმ სტანდარტზე, რომელსაც მიიჩნევენ ნორმად, ან იმ კრიტერიუმებზე, რითაც განსაზღვრავენ გონებრივ ჩამორჩენილობას;
4. ის მოსაზრება, რომ ნორმიდან ქვედა გადახრები (ანუ გონებრივად ჩამორჩენა) უფრო ხშირია, ვიდრე ზედა (ანუ ტალანტი), მოკლებულია საფუძველს;
5. მოსაზრება იმის შესახებ, რომ მოზარდობის ასაკში ბავშვები უფრო მეტად განსხვავდებიან ერთმანეთისაგან გონებრივი განვითარების დონის მიხედვით, ვიდრე უმცროს ასაკში, საფუძველს მოკლებულია.

ინტელექტის ტესტი ზომავს ადამიანის მიღწევას სხვა ადამიანების მიღწევასთან მიმართებაში, რომლებიც იმავე ასაკობრივ ჯგუფს ეკუთვნიან. სხვანაირად რომ ვთქვათ, IQ ტესტში მიღებული ქულა გვიჩვენებს, თუ სად იმყოფება კონკრეტული ადამიანი მისი ასაკობრივი ჯგუფის სხვა ადამიანებთან შედარებით - საშუალოსთან ახლოს, საშუალოზე მაღლა თუ საშუალოზე დაბლა.

ამრიგად, ინტელექტს აქვს სპეციალური რაოდენობრივი მახასიათებელი IQ ინტელექტის კოეფიციენტის სახით, რომელიც სპეციალური ტესტების დახმარებით განისაზღვრება. მისი მაჩვენებლის დადგენისას ითვალისწინებენ ადამიანის უნარს, გადაამუშაოს ინფორმაცია, რომელთან მიმართებითაც შეძენილი უნარ-ჩვევები არ გააჩნია. სწორედ ეს მაჩვენებელი იძლევა ინტელექტის დონით ადამიანების ერთმანეთისგან განსხვავების საშუალებას. ამრიგად, გონებრივი მოქმედებების შესრულების სისწრაფე და სიზუსტე ინტელექტის ერთ-ერთი მთავარი მაჩვენებელია.

ამჟამად ინტელექტის ტესტები უფრო მეტად გამოიყენება ისეთი ბავშვების დიაგნოსტიკისათვის, რომლებიც საჭიროებენ კორექციას. ფსიქოლოგთა დიდი ნაწილი მიიჩნევს, რომ „ადამიანის ინტელექტი და მის მიერვე ადრე შეძენილი ცოდნა განსხვავებული ცნებებია, თუმცა, ამავე დროს, ინტელექტუალური აზროვნება და ინტელექტუალური ქცევა დამოკიდებულია ადრე შეძენილ ცოდნაზე.“ ინტელექტი არის ურყევი და უცვლელი თვისება; მისი შეცვლა შესაძლებელია სწავლისა და გამოცდილების საშუალებით. ზოგიერთი ფსიქოლოგი თვლის, რომ „ინტელექტი არის ერთი ზოგადი უნარი, რომელიც ყველა ადამიანს გარკვეულწილად გააჩნია და რომელსაც ისინი სხვადასხვა ამოცანის შესასრულებლად იყენებენ“ .

სხვადასხვაგვარი მიდგომებია აღწერილი ინტელექტის თანამედროვე კვლევებშიც. ტრადიციულად ინტელექტი იზომებოდა ე. წ. IQ ტესტით, რომელიც მხოლოდ ვერბალურ/ლინგვისტურ და მათემატიკურ/ლოგიკურ უნარებს განსაზღვრავდა. მაგრამ ჰ. გარდნერმა შემოგვთავაზა მრავალმხრივი ინტელექტის თეორია, სადაც ასევე საუბარია კინესთეტიკურ, სივრცულ, მუსიკალურ, ინტერპერსონალურ და ინტრაპერსონალურ უნარებზეც. მასწავლებლისათვის მნიშვნელოვანია იცოდეს, რომ ინტელექტი შეიცავს განსხვავებულ უნარებს. სწორედ ამას უსვამს ხაზს გარდნერი, რომელიც ზოგიერთი სხვა ფსიქოლოგის მსგავსად, მიიჩნევს, რომ „ინტელექტი როდია უნარი, რომელიც ყველა ადამიანს გააჩნია. ინტელექტის სხვადასხვა ტიპი არსებობს; ადამიანებს შეიძლება სხვადასხვა სფეროში უფრო მეტი ან ნაკლები ინტელექტი, ანუ გონებრივი უნარი გააჩნდეთ“.

ყოველივე ზემოაღნიშნულის გათვალისწინებით, შეიძლება დავასკვნათ, რომ ინტელექტი პირდაპირ კავშირშია (კორელაციაშია) სასკოლო მიღწევებთან. თუმცა ინტელექტის კოეფიციენტის ცოდნა არ იძლევა მომავალი წარმატების ზუსტი პროგნოზის საშუალებას, რადგან ინტელექტის განვითარება შესაძლებელია. ამ პროცესში ძალიან მნიშვნელოვანია გარემოს გავლენა. ასეთია ოჯახში არსებული ინტელექტუალური ატმოსფერო, მშობლების ბავშვებთან ურთიერთობის ხანგრძლივობა, ბავშვების რაოდენობა ოჯახში და სხვა. ინტელექტის კოეფიციენტს განსაზღვრავს არა მხოლოდ თანდაყოლილი ფაქტორები, არამედ მათი ურთიერთქმედება გარემოსთან. თა-

ნამედროვე განათლების სისტემა სკოლისაგან ხომ ორი უმთავრესი უნარ-ჩვევის ჩამოყალიბებას მოითხოვს: კომუნიკაციისა და აზროვნების უნარებს.

ამრიგად, ინტელექტი ის მნიშვნელოვანი პირობაა, რომელიც პიროვნებას თვითგამოხატვის, აზრის ჩამოყალიბებისა და გადაცემის უნარს უვითარებს. აღნიშნულს საფუძველი უმცროს სასკოლო ასაკში ეყრება. დაწყებითი სკოლის (I-VI კლასები) მოსწავლეებში ამ უნარის ჩამოყალიბება იმითაცაა მნიშვნელოვანი, რომ იგი წიგნიერების საფუძველს წარმოადგენს და იმავდროულად მათი ინტელექტუალური შესაძლებლობების რეალიზების მთავარი საშუალებაცაა. დაწყებითი საფეხურის დასრულების შემდეგ, მოსწავლეს უნდა შეეძლოს სხვადასხვა სახის ამოცანისა თუ პრობლემის გადაჭრა მისთვის უცნობ და უცხო გარემოში.

ინტელექტის ჩამოყალიბება საკმაოდ რთული პროცესია, რომლის დროსაც სხვა მნიშვნელოვან ფაქტორებთან ერთად, გასათვალისწინებელია მოსწავლის ასაკობრივი თავისებურებები და პედაგოგის პროფესიონალიზმი: სასურველი შედეგის მიღწევას ხელს უწყობს სწორად შერჩეული მეთოდოლოგია, სწავლების სტრატეგიები და გაკვეთილზე შექმნილი შესაბამისი ემოციურ-ფსიქოლოგიური ფონი. მასწავლებლის დაუღალავ შრომას, სრულყოფილ გარემო ფაქტორებსა და ოჯახურ სრულყოფილ ერთობლიობას საბოლოოდ მივყავართ ინტელექტუალ და წიგნიერ მომავალ თაობამდე.

მეორე პარაგრაფი - აზროვნება, როგორც ინტელექტის განვითარების საშუალება: ფართო გაგებით, აზროვნება ადამიანის გამოცდილებისათვის ახალ სიტუაციაში ორიენტაციის, ვიწრო მნიშვნელობით კი - ახალი ამოცანის გადაწყვეტის უნარია. აზროვნება აღქმასთან და მეხსიერებასთან ერთად ახორციელებს სინამდვილის შემეცნებას, მაგრამ ამ ფუნქციათა როლი შემეცნების პროცესში არსებითად განსხვავებულია.

დღეისათვის, სამწუხაროდ, არ არსებობს მარტივი და ამომწურავი პასუხი კითხვაზე, თუ რა არის აზროვნება. ამგვარი განმარტების შემუშავების სირთულე ნაწილობრივ მაინც დაკავშირებულია იმ ფაქტთან, რომ მეცნიერებისთვის საკმაოდ რთული აღმოჩნდა აზროვნების უნარის გამოყოფა სხვა კოგნიტური (შემეცნებითი) უნარებისაგან. აზროვნება არ არის ერთიანი, უცვლელი ფენომენი. იგი განსხვავებული ფორმითა და ხარისხით წარმოგვიდგება ადამიანის ამა თუ იმ აქტივობაში. ამ სირთულე-

ების გამო დღეისათვის აზროვნების უნარის მრავალი განსხვავებული განმარტება არსებობს.

კლასიკურ ფსიქოლოგიაში გამოყოფენ აზროვნების შემდეგ სახეებს: პრაქტიკული, ხატოვანი და ვერბალურ-ლოგიკური აზროვნება. აზროვნების ამ სამი სახის გამოყოფას ორი საფუძველი შეიძლება ჰქონდეს: ონტოგენეტური და სოციოლოგიურ-ისტორიული. განასხვავებენ აგრეთვე, თეორიულ და პრაქტიკულ აზროვნებას. ამ სახის კლასიფიკაციას საფუძვლად უდევს გადასაწყვეტ ამოცანათა ტიპი. განასხვავებენ ანალიტიკურ-ლოგიკურ და ინტუიტიურ აზროვნებასაც. ამ დაყოფის კრიტერიუმია აზროვნების პროცესის დროში მიმდინარეობის ხასიათი და გაცნობიერების დონე. აზროვნების ფსიქოლოგიისადმი მიძღვნილ ლიტერატურაში გვხვდება, ასევე, შემოქმედებითი და კრიტიკული აზროვნება. ასეთი დაყოფის კრიტერიუმი აზროვნების პროცესის შედეგია. გარდა აღნიშნულისა, ფსიქოლოგები გვთავაზობენ აზროვნების ისეთ სახეებს, როგორცაა რეალისტური და აუტისტური აზროვნება, პროდუქტული და რეპროდუქტული აზროვნება და ა. შ.

აზროვნების სწავლებას ყველა დროში ექცეოდა განსაკუთრებული ყურადღება. ჯერ კიდევ ანტიკურ საბერძნეთში ბერძენი ახალგაზრდები მათემატიკას და ფილოსოფიას აზროვნების გავარჯიშების მიზნით სწავლობდნენ. დღეისათვის სააზროვნო უნარ-ჩვევების განვითარება ეროვნული სასწავლო გეგმის ერთ-ერთი უმთავრესი მიზანია. ბოლო წლებში დასავლეთის საგანმანათლებლო სივრცეში სულ უფრო ხშირად საუბრობენ რთული სააზროვნო უნარ-ჩვევების - კრიტიკული, შემოქმედებითი და რეფლექსური აზროვნების - სწავლებაზე. მოსწავლე უნდა გასცდეს მასალის უბრალოდ დამახსოვრება-დაზეპირებას. მან, ცოდნის დაგროვებასთან (ინფორმაციის შენარჩუნებასთან) ერთად, უნდა შესძლოს ამ ცოდნის გაგება, გამოყენება, ანალიზი, სინთეზი და ბოლოს, შეფასება. ამ დროს მოსწავლე არა მხოლოდ ფლობს ინფორმაციას, არამედ მას შეუძლია ქმედება. საინტერესოა, რომ რაიმეს სწავლა სწორად აზროვნების შედეგია. აზროვნების ამოქმედების დროს ადამიანი გააზრებულად სწავლობს და ხდება უფრო გამჭრიახი. სხვა შემთხვევაში, მოსწავლე პასიურია და შესაბამისად, მას უჭირს რაიმეს სწავლა. გარკვეული სახით მიწოდებული ინფორმაცია მოსწავლეს ეხმარება აზროვნების ამოქმედებაში. დ. პერკინსის (Perkins, 1992) „თეორია ერთი“ განი-

ხილავს ინფორმაციის მიწოდების იმ ფორმებს, რომლებიც ხელს უწყობს აზროვნების ამოქმედებას და, შესაბამისად, ეფექტურ სწავლასა და სწავლებას. ამ თეორიის მიხედვით, ადამიანი სწავლობს იმას, რის სწავლის ლოგიკური შესაძლებლობა და მოტივაცია აქვს.

არსებობს სხვადასხვა ხერხი, რომლებიც აზროვნებას უფრო ხილვადს ხდის. ერთ-ერთი მარტივი ხერხია მასწავლებლის მიერ სააზროვნო ცნებების გამოყენება. ქართული ენის ლექსიკონი შეიცავს მთელ რიგ სიტყვებს, რომლებიც შეიძლება სააზროვნო ტერმინებად ჩაითვალოს. ეს სიტყვებია: ჰიპოთეზა, მიზეზი, მტკიცებულება, შესაძლებლობა, წარმოდგენა, პერსპექტივა და ა. შ. ამ სიტყვების ხშირი გამოყენება ყოველდღიურ მეტყველებაში ეხმარება მოსწავლეს, დაიჭიროს აზროვნების ის ნიუანსები, რომელსაც ამგვარი სიტყვები ატარებენ. ფაქტობრივად, მასწავლებელი, რომელიც არ მოელის მოსწავლეებისაგან მზა პასუხებს, გარკვეულ დროს უთმობს პრობლემაზე, გადასაჭრელ ამოცანაზე ფიქრს (რა მოხდებოდა მაშინ, ეს რომ არ ყოფილიყო? სხვანაირად როგორ შეიძლებოდა ეს გაკეთებულიყო? და ა. შ.) და ცდილობს ხელი შეუწყოს მოსწავლეების აზროვნების ამოქმედებას. ასეთი მასწავლებელი შინაგანად ახალისებს მოსწავლეებს, შეამჩნიონ პრობლემები და თავადვე იფიქრონ მათი გადაჭრის გზებზე.

მეორე გზა, რომელიც ეხმარება მასწავლებელს, აზროვნება უფრო ხილვადი გახადოს, რაიმე ახალი მასალის შესწავლისას საკითხის დამუშავების ერთი და იმავე სქემის გამოყენებაა. ერთ-ერთი გავრცელებული სქემა არის ორეტაპიანი განხილვა: პირველ ეტაპზე მასწავლებელი მოსწავლეს სთხოვს მოვლენის ან საგნის აღწერას და განსაზღვრას, ხოლო მეორე ეტაპზე ცდილობს მას დაასაბუთებინოს თავისი აზრი. ეს ორი ეტაპი მოსწავლეებისგან ინტერპრეტაციის გაკეთებას და მისი მხარდამჭერი არგუმენტების (მტკიცებულებების) მოძიებას მოითხოვს, რაც გულისხმობს სააზროვნო ტერმინების გამოყენებას: ინტერპრეტაცია შეიძლება განვიხილოთ ჰიპოთეზად, ხოლო არგუმენტები კი - ამ ჰიპოთეზის მხარდამჭერ მტკიცებულებებად. ეს ეტაპები შეიძლება წარმატებით იქნეს გამოყენებული ყველა ასაკის მოსწავლის მიმართ და სხვადასხვა საკითხის განხილვის დროს.

აზროვნების ამოქმედების კიდევ ერთი გზაა მოცემული საკითხის შესახებ სხვადასხვა შეხედულების განხილვა, რომლებიც გონებრივი იერიშის მეთოდით ხორციელდება. ეს არის სწავლების ხერხი, რომლის დროსაც მოსწავლეები წინასწარ, განსაზღვრული დროის განმავლობაში, ამა თუ იმ პრობლემის ან საკითხის გარშემო შეუზღუდავად გამოთქვამენ იქვე მოფიქრებულ საკუთარ აზრებსა და იდეებს. დაცულია პრინციპი: „ყველა აზრი მისაღებია“. ამის შემდეგ მასწავლებლის დახმარებით ხდება გამოთქმული აზრებისა და იდეების დახარისხება, კატეგორიებად და პრიორიტეტებად დაყოფა.

აზროვნების ამოქმედებას ხელს უწყობს აგრეთვე როლური თამაში, როდესაც მოსწავლეს ევალება, გარკვეული პოზიციიდან განიხილოს რაიმე საკითხი.

აზროვნების ამოქმედების მორიგი გზა გულისხმობს ისეთი შეკითხვების დასმას, რომლებიც მოსწავლეებს საკითხის ღრმა შესწავლისკენ უბიძგებს. კერძოდ, ამით მოსწავლეები სწავლობენ მოცემული საკითხის საკუთარ გამოცდილებასთან და სხვა სფეროში არსებულ ცოდნასთან დაკავშირებას, შესატყვისი დასკვნების გაკეთებას, კითხვების სწორად ფორმულირებასა და აზროვნების პროცესის სწორად წარმართვას. მსგავსი პედაგოგიური სტრატეგიები ხელს უწყობს აზროვნებას საკუთარი აზროვნების შესახებ.

მოსწავლეთა აზროვნების განვითარების პროცესში მნიშვნელოვანია, აგრეთვე აზროვნების გადატანა (ტრანსფერი): მოსწავლე მაშინაა წარმატებული და მოქნილი აზროვნების მქონე, თუ მას შეუძლია ერთგვარ სიტუაციაში ნასწავლის სხვაგვარ, განსხვავებულ სიტუაციაში გამოყენება. ამას უწოდებენ ტრანსფერს. დ. უზნაძის აზრით (უზნაძე, 1967), აზროვნებას ახასიათებს ტრანსპოზიციის ან გადატანის უნარი. მას შემდეგ, რაც მოსწავლე გადაჭრის ამოცანას, მას უკვე აღარ უჭირს ანალოგიური ამოცანის გადაჭრა: „აზროვნებას ერთხელ გადაჭრილი ამოცანის ხერხი ანალოგიურ ახალ ამოცანაზე გადააქვს“.

რამდენადაც აზროვნება კოგნიტური პროცესია, რომელიც წარმოადგენს ახალ სიტუაციაში ადამიანის ორიენტაციის, პრობლემის, ამოცანის გადაჭრის უნარს, ამდენად გვერდს ვერ ავუვლით თვითონ კოგნიტური თეორიის განხილვას. კოგნიტური თეორია ადამიანს ინფორმაციის გადამამუშავებელ სისტემად განიხილავს. ამერიკე-

ლი ფსიქოლოგის ჯერომ ბრუნერის აღმოჩენებით სწავლის თეორია კოგნიტური თეორიების რიცხვს ეკუთვნის. ასეთი თეორიების მიზანი შემეცნებითი პროცესების (გადაწყვეტილების მიღება, პრობლემის გადაჭრა, ანალიზი, სინთეზი, შეფასება, დამახსოვრება) სტრუქტურისა და ფსიქოლოგიური მექანიზმების აღწერაა. ზოგიერთი კოგნიტური თეორია განსაკუთრებით მნიშვნელოვანია განათლებისთვის, რადგან ნათელ და თვალსაჩინო პედაგოგიურ მეთოდებსა და მოდელებს გვთავაზობს. კოგნიტური ფსიქოლოგია იკვლევს, თუ როგორ იღებს მოსწავლე ინფორმაციას გარემოდან, როგორ ახდენს ამ ინფორმაციის ორგანიზებასა და ინტერპრეტაციას, როგორ იყენებს ცოდნას.

აზროვნების პროცესზე მოქმედ ფაქტორებთან დაკავშირებით საინტერესო კვლევები აქვს ჩატარებული შვეიცარიელ ფსიქოლოგს ჟან პიაჟეს (1896-1980), რომელმაც ბავშვის აზროვნების განვითარების ექსპერიმენტული კვლევის სკოლაც კი შექმნა. მან რამდენიმე წელი იმუშავა ცნობილი ფსიქოლოგის, ალფრედ ბინეს ლაბორატორიაში და სწორედ ამ პერიოდში დაინტერესდა პირველად ადამიანის ინტელექტისა და მისი განვითარების საკითხების შესწავლით.

მიუხედავად იმისა, რომ დროთა განმავლობაში ბავშვთა სქემები იცვლება, ის პროცესები, რომელთა საშუალებითაც ბავშვები ვითარდებიან, უცვლელი რჩება. „პიაჟეს მიაჩნდა, რომ სწავლა და კოგნიტური განვითარება ორი ურთიერთშემდგომი პროცესის - ასიმილაციისა და აკომოდაციის შედეგია. როდესაც ჩვენ ახალ გამოცდილებას ვიძენთ, ჩვენი არსებული სქემები შეიძლება არაადეკვატური გახდეს: მათ აღარ შეუძლიათ ჩვენი ახალი გამოცდილების ახსნა. იმისათვის, რომ ხელახლა შევქმნათ სქემა, ადაპტაცია გვჭირდება...“ (ნ. ჯანაშია და სხვები, 2008:16). ადაპტაცია არის სქემების შეცვლა გარემოს საპასუხოდ, ასიმილაციისა და აკომოდაციის საშუალებით. „ასიმილაცია გულისხმობს კოგნიტური პროცესების წარმართვას ადამიანის გამოცდილებაში უკვე არსებული სქემის (სტრუქტურების, ინფორმაციის) ფარგლებში. უფრო მეტად თუ დავაკონკრეტებთ, ასიმილაციის დროს მოსწავლე ცდილობს გაუმკლავდეს მოცემულ დავალებას ისე, რომ მოარგოს ის უკვე არსებულ სქემას“ (ნ. ლომიძე, 2015). განვითარებისთვის ორივე პროცესი ერთნაირად აუცილებელია, თუმ-

ცა სხვადასხვა ასაკში ასიმილაციასა და აკომოდაციას განსხვავებული როლი და მნიშვნელობა ენიჭება, რადგან ეს პროცესები უფრო ურთიერთშემავსებელია, ვიდრე ურთიერთგამომრიცხავი.

საინტერესოა, რომ სწავლა-სწავლების თანამედროვე ტენდენციები და მეთოდები ჟან პიაჟეს კვლევის მეთოდს ჰგავს. ამ ტენდენციებისა და მეთოდების თანახმად, მასწავლებელი მოსწავლეთა ცოდნის დონეს ან აზროვნების შედეგს (მაგალითად, დამახსოვრებულ ფაქტებს, შინაარსებს, თარიღებს) კი არ უნდა ამოწმებდეს მხოლოდ, არამედ აზროვნების პროცესზე უნდა იყოს ორიენტირებული.

ამრიგად, აზროვნების ოპერაციები ადამიანისთვის წარმოადგენს წარმოქმნილი სააზროვნო ამოცანის გადაწყვეტის საშუალებას. მათი ცალ-ცალკე განხილვა, ცხადია, ჩვენი ანალიზის და აბსტრაქციის შედეგია. აზროვნების პროცესში ყველა ეს ოპერაცია მონაწილეობს და რომელიმეს დომინირება ძირითადად ამოცანის ხასიათზეა დამოკიდებული.

მესამე პარაგრაფი - ლოგიკურ-ანალიტიკური, შემოქმედებითი და კრიტიკული აზროვნების განვითარების ძირითადი საფუძვლები: ლოგიკური აზროვნება აზროვნების ისეთი სახეა, რომელიც ცნებების საშუალებით ხორციელდება. ამიტომ მას ცნებით აზროვნებასაც უწოდებენ. ლოგიკური ანუ ცნებითი აზროვნება სცილდება უშუალოდ აღქმულის ფარგლებს და სინამდვილის ისეთ მიმართებებს წვდება, რომელიც თვალსაჩინოდ არ გვეძლევა. ფსიქოლოგიურ ლიტერატურაში ლოგიკურ ანუ ცნებით აზროვნებას აბსტრაქტულ, ან კიდევ ვერბალურ-ლოგიკურ აზროვნებასაც უწოდებენ. ამით ხაზი ესმება იმ გარემოებას, რომ ასეთი ტიპის აზროვნება ეყრდნობა არა თვალსაჩინო წარმოდგენებსა და ხატებს, არამედ განყენებულ ცნებებს და ცნობიერებაში არათვალსაჩინოდ მოცემულ ცოდნასა და კატეგორიებს. კლასიკურ ფსიქოლოგიაში ყველაზე კარგად აზროვნების ეს სახე იყო შესწავლილი, შესაბამისად, აზროვნების ფსიქოლოგიური კანონზომიერებები ლოგიკური აზროვნების სპეციფიკაზე იყო მორგებული.

აზროვნების ფსიქოლოგიის ერთ-ერთი ამოცანაა ლოგიკის მიერ დადგენილი ვერბალური აზროვნების 3 ძირითადი ფორმის - ცნების, მსჯელობისა და დასკვნის-ფსიქოლოგიური ბუნების გაშუქება. ფსიქოლოგია ლოგიკისაგან განსხვავებით შეის-

წავლის არა გააზრებულ შინაარსს, მისი სისწორის თვალსაზრისით, არამედ თვით აზროვნების რეალურ პროცესს (რ. ნათაძე, 1983:199). ლოგიკის გავლენით, ფსიქოლოგიაში განასხვავებენ ლოგიკური აზროვნების სამ ფორმას: ცნებას, მსჯელობას, დასკვნას. ფსიქოლოგიის ერთ-ერთ უმთავრეს ამოცანას აზროვნების ამ ფორმების ანალიზი წარმოადგენს.

ლოგიკურ-ანალიტიკური აზროვნება ჩვენი ყოველდღიურობაა. ჩვენს ირგვლივ უამრავი დებულებაა, რომელსაც ადექვატური აღქმა და გააზრება სჭირდება. ასაკის მატებასთან ერთად ასეთი აზროვნება განსაკუთრებულ მნიშვნელობას იძენს. თუმცა, ამის მიუხედავად, სამწუხაროდ, მოსწავლეებში ლოგიკურ-ანალიტიკური აზროვნების გამომუშავებას, შეიძლება ითქვას, პრაქტიკულად ნაკლები ყურადღება ექცევა, მიუხედავად იმისა, რომ სწორედ მასზეა დაფუძნებული მოსწავლეებისათვის თანამედროვე აზროვნების სწავლება. ანალიტიკური აზროვნების სწავლება უმნიშვნელოვანესია მოაზროვნე პიროვნების ჩამოსაყალიბებლად. მისი საწყისები მოცემულია ეროვნული სასწავლო გეგმით გათვალისწინებულ სასკოლო პროგრამებში ცალკეული საგნების მიხედვით, როდესაც ხდება სხვადასხვა საკითხის განსჯა, აზრების გამოთქმა, თავისუფალი თემების დაწერა და ა. შ. ანალიტიკური აზროვნების შემადგენელ ნაწილებად შეგვიძლია განვიხილოთ რაოდენობრივი, ლოგიკური და ანალიტიკური მსჯელობები, წაკითხული ტექსტის გააზრება და ანალიტიკური წერა.

აზროვნების კიდევ ერთი და საკმაოდ მნიშვნელოვანი სახეა შემოქმედებითი აზროვნება. შემოქმედებითობა ინტელექტის ერთ-ერთ ასპექტადაც განიხილება. შემოქმედებითი აზროვნებისას რამდენიმე სააზროვნო უნარის გამოყენება და ბალანსირება ხდება. ესენია სინთეზური აზროვნების (ახალი იდეების წარმოშობის), ანალიტიკური აზროვნების (იდეების ანალიზისა და შეფასების), კრიტიკული და პრაქტიკული აზროვნების უნარები.

შემოქმედებითობის გასავითარებლად საუკეთესო გარემოა სკოლა. სპეციალისტების აზრით, საჭიროა, შემოქმედებითობას იგივე მნიშვნელობა მივანიჭოთ, რაც წიგნიერებას. თუმცა სკოლებში ხშირად სასწავლო დისციპლინები დახარისხებულია ე. წ. „ძირითად“ და „მეორეხარისხოვან“ საგნებად, ამ უკანასკნელ კატეგორიაში კი სწორედ ხელოვნების მიმართულების საგნები შეჰყავთ, ანუ სწორედ ის სასწავლო დისცი-

პლინები, რომლებმაც ყველაზე მეტად უნდა შეუწყოს ხელი მოსწავლეთა შემოქმედებითი უნარების განვითარებას, თუმცა განათლების ექსპერტი კენ რობინსონი (1950) აცხადებს, რომ „შემოქმედებითობა არ არის საგანზე მიბმული“ და მნიშვნელოვანია მისი განვითარება ნებისმიერი საგნის ფარგლებში. შესაბამისად, მცდარია აზრი, რომ შემოქმედებითობას მოსწავლეები მხოლოდ გამოყენებითი ხელოვნების გაკვეთილებზე უნდა ეზიარონ. შემოქმედებითობის ხელის შემშლელი ფაქტორები კურუკულუმსა და კულტურულ-სოციალურ ნორმებშიც უნდა ვეძებოთ. ხშირად მოსწავლეები მოსალოდნელი შეცდომების მკაცრი შეფასების თავიდან ასაცილებლად თავს არიდებენ იდეების თავისუფლად გამოხატვას. ვფიქრობთ, ამ პრობლემის მოგვარებაში მასწავლებელი უნდა დაეხმაროს მოსწავლეებს, რაც შეიძლება გამოიხატოს ახალი იდეების წარმოშობაში ხელის შეწყობაში, კრიტიკული იდეებისათვის მოსწავლეთა დაჯილდოებაში, შეცდომების მიმართ შემწყნარებლობაში, გონივრული რისკის წახალისებაში, კითხვების დასმის უნარის გამომუშავებაში და ა. შ.

როგორც უკვე აღვნიშნეთ, აზროვნების ერთ-ერთი კონკრეტული ფორმა კრიტიკული აზროვნებაა, რომელიც გულისხმობს ფრთხილ დამოკიდებულებას შეუმოწმებელი, თუ აბსოლუტური ჭეშმარიტების პრეტენზიის მქონე ინფორმაციისადმი, ვიდრე არ მოხდება მისი გადამოწმება და საფუძვლიანობის შეფასება. ხშირად კრიტიკული აზროვნება გაიგივებულია მარტივ კრიტიკასთან, ხოლო კრიტიკულად მოაზროვნე ადამიანები – ცინიკურ და საკუთარ თავზე ძალიან მაღალი წარმოდგენის მქონე პირებთან, რაც ბუნებრივია, არაა სწორი მიდგომა.

კრიტიკული აზროვნება განათლების ფსიქოლოგიის ერთ-ერთი ყველაზე აქტუალური თემაა. წარმოუდგენელია ადამიანის ეფექტური ჩართულობა აკადემიურ გარემოში ან თუნდაც ყოველდღიურ ცხოვრებაში ამ უნარის გარეშე. კრიტიკულად მოაზროვნე ადამიანების აღზრდა არა მარტო ამ ადამიანების წარმატებისთვის არის მნიშვნელოვანი, არამედ ზოგადად საზოგადოებისა და ქვეყნის წარმატებისთვისაც, რადგან კრიტიკულად მოაზროვნე საზოგადოება აუცილებელი პირობაა დემოკრატიული სახელმწიფოს მშენებლობისთვის. შესაბამისად, განათლების სისტემა მოსწავლეებში, ადრეული ასაკიდანვე უნდა ავითარებდეს სააზროვნო უნარებს. მასწავლებელი სასწავლო პროცესს ისე უნდა წარმართავდეს, რომ საგნობრივ ცოდნასთან ერთად

ხელს უწყობდეს მოსწავლეთა სააზროვნო, შემეცნებითი უნარების ჩამოყალიბებასა და განვითარებას. მნიშვნელოვანია, რომ მასწავლებელმა დაანახოს მოსწავლეებს კრიტიკული აზროვნების ღირებულება და აღძრას მათში ამ უნარის განვითარების მოტივაცია.

კრიტიკული აზროვნება არ უნდა გავაიგივოთ ინტელექტუალობასთან. ეს არის აზროვნების ერთ-ერთი ფორმა, რომლის განვითარება შესაძლებელია ნებისმიერი ინტელექტუალური შესაძლებლობის მქონე ადამიანისათვის, თუმცა ტერმინის უკეთ გაგებისათვის მნიშვნელოვანია იმ მახასიათებლების განხილვა, რომლებიც ამ უნარის შესწავლის შედეგად გამოვლინდა. ამ მხრივ, უპირველეს ყოვლისა, უნდა აღინიშნოს კრიტიკული აზროვნების აქტიური ბუნება. ბევრი სხვა უნარისაგან განსხვავებით, კრიტიკული აზროვნება ადამიანისაგან ცნობიერ და აქტიურ ჩართულობას მოითხოვს. არსებული იდეების, ღირებულებებისა და პოზიციის გადაფასება/გაანალიზება ავტომატურად კი არ მიმდინარეობს ჩვენს გონებაში, არამედ ჩვენგან აქტიურ ჩართვას, ამ პროცესის მიმდინარეობის კონტროლს და სრულიად გაცნობიერებულ ძალისხმევას მოითხოვს, რაშიც კრიტიკული აზროვნება ძალიან ჰგავს შემოქმედებით აზროვნებას.

კრიტიკული აზროვნების აქტიური ხასიათიდან გამომდინარეობს მისი კიდევ ერთი ძალიან მნიშვნელოვანი მახასიათებელი – იგი მუდმივად მიმდინარე, დაუმთავრებელი პროცესია. კრიტიკული აზროვნება არ გულისხმობს რაიმე ერთი პროდუქტის შექმნას და შეჩერებას. იგი მუდმივად მიმდინარე, შეიძლება ითქვას, დაუსრულებელი პროცესია. კრიტიკული აზროვნების ამოცნობა მარტივად არის შესაძლებელი, რადგან იგი ყოველთვის ორიენტირებულია ანალიზსა და შეფასებაზე. კრიტიკულ აზროვნებას მნიშვნელოვანი ემოციური ფონი ახლავს თან, თუმცა ამავდროულად მას საბოლოოდ ძლიერი შინაგანი კმაყოფილება, საკუთარ თავსა და ძალებში დარწმუნებულობა და ემოციური სტაბილურობა მოაქვს ადამიანისთვის, რაც გადაწონის მის საწყის ეტაპზე აღმოცენებულ ნეგატიურ ფონს.

თუ მასწავლებელი მუდმივად ჩართული არაა თვითანალიზის, ახალი ცოდნის კრიტიკულად შეფასებისა და ექსპერიმენტების პროცესში, ანუ არ არის კრიტიკულად მოაზროვნე, ის ვერ შეძლებს ამ უნარის განვითარებას მოსწავლეებში. მნიშვნე-

ლოვანია, რომ მასწავლებელმა არ მოახვიოს საკუთარი აზრები და ვარაუდები მოსწავლეებს. თუნდაც საგნობრივი მასალის ახსნის დროს, მნიშვნელოვანია, ბავშვებისთვის ნათელი იყოს, რომ შესაძლებელია, ესა თუ ის ინფორმაცია არ იყოს აბსოლუტური ჭეშმარიტება, რომ სრულიად დასაშვებია ალტერნატივების არსებობაც. ამავდროულად, მასწავლებელი უნდა ეხმარებოდეს მოსწავლეებს მათი საკუთარი ვარაუდების, მსჯელობის მუდმივ ანალიზშიც. თუმცა მოსწავლეებს კარგად უნდა ესმოდეოთ ისიც, თუ რაოდენ მნიშვნელოვანია კრიტიკული აზროვნება და როგორ შეიძლება მის განვითარებაზე ზრუნვა მასწავლებლისაგან დამოუკიდებლად.

პედაგოგიურ ლიტერატურაში მოცემულია რამდენიმე კონკრეტული სტრატეგია, რომელთა გამოყენებაც, დაეხმარება მასწავლებლებს კრიტიკული აზროვნების განვითარებისათვის სასურველი გარემოს შექმნაში. აღნიშნული სტრატეგიები მოცემულია შემთხვევითი თანმიმდევრობით (და არა უპირატესობის გათვალისწინებით). აღნიშნული მასალა მომზადებულია ცნობილი ამერიკელი მეცნიერების, პედაგოგიური ფსიქოლოგიის თვალსაჩინო წარმომადგენლების – კენეტ დ. მურის და სტეფან დ. ბრუკფილდის შრომებზე დაყრდნობით (დასახელებული სტრატეგიები დეტალურადაა განხილული სადისერტაციო ნაშრომში):

ვინაიდან აზროვნება მჭიდროდაა დაკავშირებული თითქმის ყველა შემეცნებით პროცესთან, შესაბამისად, კრიტიკული აზროვნებაც აქტიურადაა ჩართული ბევრ უნარში. ყველაზე მჭიდრო კავშირი და მსგავსება კრიტიკულ აზროვნებას კრეატიულ და მეტაკოგნიტურ აზროვნებასთან აქვს. აზროვნების ეს ორი ფორმა ერთგვარად ჩართულია კრიტიკულ აზროვნებაში და ეხმარება მის განხორციელებას.

II თავი. მხატვრული ტექსტის ანალიზის როლი მოსწავლეთა ინტელექტის განვითარებაში

პირველი პარაგრაფი - მხატვრული ტექსტის ანალიზი, როგორც დაწყებითი კლასების მოსწავლეთა ინტელექტუალური განვითარების საშუალება - უმცროს სასკოლო ასაკში, წერა-კითხვის შესწავლის შემდეგ, გრძელდება კითხვის ჩვევის განმტკიცება, იწყება სხვადასხვა ჟანრის მცირე მოცულობის ტექსტების ელემენტარული გარჩევა,

იცვლება კითხვის და წერის სწავლების შინაარსი და მიზანდასახულობა. ფსიქოლოგების მოსაზრებით, უმცროს სასკოლო ასაკში ბავშვს უფრო ლიტერატურული ნაწარმოების სიუჟეტი იტაცებს, თუმცა კითხვის პროცესში მასზე მკვეთრად მოქმედებს ესთეტიკური მომენტებიც და ხდება მისი გემოვნების ჩამოყალიბება.

მოსწავლეთა ზეპირი და წერიტი მეტყველების მიზანმიმართული განვითარება ტექსტის კითხვის პროცესში ხდება. საკითხავი მასალა II-VI კლასებში ძირითადად ლაგდება თემატური ან თემატურ-ჟანრობრივი პრინციპით. წაკითხულის გააზრების უნარ-ჩვევის განვითარება სწავლა-სწავლების ყველა ეტაპზე თანაბრად აქტუალურია. მასწავლებელთა უმეტესობა კარგად იცნობს კითხვის სწავლების მეთოდიკას, ფლობს საკმაო თეორიულ ცოდნას, რომელსაც წარმატებით იყენებს პრაქტიკაში.

ცნობილია, რომ ტექსტის გააზრება ხდება ორ დონეზე. პირველ დონეზე მკითხველს უყალიბდება პირადი დამოკიდებულება წაკითხული ტექსტის მიმართ, აკეთებს ემოციურ შეფასებებს და პრობლემებს ანალიზებს საკუთარ ღირებულებათა ჭრილიდან. როგორც ცნობილია, ტექსტი, როგორც თავისთავადი ღირებულება, არ არსებობს, მას აზრს და მნიშვნელობას მკითხველი ანიჭებს. ამიტომ, მნიშვნელოვანია, რომ ტექსტებზე მუშაობისას მასწავლებელმა ხელი შეუწყოს მოსწავლეებს, კარგად დაფიქრდნენ და აწონ-დაწონონ, თუ რას გრძნობენ, რა ემოცია გამოიწვია მათში წაკითხულმა.

სკოლის დაწყებით საფეხურზე მხოლოდ პირველი ნაბიჯების გადადგმა ხდება ტექსტის ანალიზთან დაკავშირებით, თუმცა ამ პერიოდში გამომუშავებული უნარ-ჩვევები წარმოადგენს მაღალ საფეხურებზე ტექსტის გაანალიზების უნარ-ჩვევების გამომუშავების მყარ საფუძველს. სკოლის დამამთავრებელ საფეხურზე მოსწავლეები იმდენად ჩამოყალიბებული მკითხველები არიან, რომ შეუძლიათ სიღრმისეულად გაიაზრონ სხვადასხვა ჟანრისა და ეპოქის, სიუჟეტურად მრავალფეროვანი ტექსტები, რომელთაც სთავაზობს მათ სასწავლო პროგრამა და სახელმძღვანელოები. ამისათვის უაღრესად მნიშვნელოვანია ტექსტების კონტექსტში გაანალიზების, ინტერტექსტუალური კავშირების ამოცნობისა და შეფასების უნარ-ჩვევების გამომუშავება.

მხატვრული ნაწარმოების შესწავლის შემდეგ მნიშვნელოვანი ეტაპია ტექსტის ანალიზი. მხატვრული ტექსტის ანალიზი საკმაოდ რთული პროცესია. ყოველი ნაწა-

რმოების ანალიზს განსხვავებული ხერხით უნდა მივუდგეთ. მაგრამ ერთი, რაც საერთოა ყველასათვის, ესაა იდეური შინაარსის სწორად განსაზღვრა. მოსწავლეების ყურადღება თავიდანვე უნდა წარვმართოთ იმ ძირითადი პრობლემებისაკენ, რასაც ნაწარმოებში აყენებს მწერალი. გაკვეთილს, რომელზედაც ხდება ნაწარმოების იდეური შინაარსის გახსნა, თან უნდა ახლდეს მასწავლებლის განმაზოგადებელი, შემაჯამებელი დასკვნები, რაც ორიენტაციის მიმცემი, ანუ გზის მაჩვენებელი იქნება მოსწავლისათვის. ყურადღება უნდა გამახვილდეს ნაწარმოების ჟანრობრივ ხასიათზე, კომპოზიციაზე, აგებულებაზე და ა. შ.

ნაწარმოების ანალიზის თავიდანვე არასწორი მიდგომით დაწყების შემთხვევაში ხშირად მოსწავლეებს ეფანტებათ მისი მთავარი აზრი, ეკარგებათ სინთეზირებისა და განზოგადების უნარი, მათ წარმოდგენაში მტკიცედ ვერ ყალიბდება ის ურთიერთობა, რომელიც არსებობს ცხოვრების კონკრეტულ სინამდვილესა და ამ სინამდვილის გამომხატველ კონკრეტულ ნაწარმოებს შორის. ამის შედეგად დაუძლეველი რჩება ნაწარმოების სწავლების ძირითადი პედაგოგიური ამოცანა: გარკვეული იდეური და ემოციური ზემოქმედება მოახდინოს მოსწავლეებზე, ხელი შეუწყოს მათი ხასიათის, ნებისყოფის, მსოფლმხედველობის ფორმირებას. აქედან გამომდინარე, ყოველი ნაწარმოების ანალიზს უნდა მივუდგეთ არა წინასწარ შემუშავებული სქემის საფუძველზე, არამედ იმ შემეცნებით—აღმზრდელობითი ფუნქციების გათვალისწინებით, რომლებსაც ასრულებს მოცემული ნაწარმოები.

ტექსტის ანალიზის დროს ერთ–ერთი მთავარი მომენტია მოქმედი პირის დახასიათება, რადგან პერსონაჟი ყველაზე სრულად გამოხატავს ნაწარმოების ძირითად აზრს, ავტორის შეხედულებას, პოზიციას, განწყობას. პერსონაჟის დახასიათება უნდა ემყარებოდეს ტექსტს, ციტატებს, ფაქტობრივ მასალას; ამით წინა პლანზე წამოვწევთ და გამოვკვეთთ მწერლის პოზიციას.

დღეისათვის მოსწავლეებს ყველაზე მეტად სწორედ მოქმედ პირთა (გმირთა) დახასიათება უჭირთ. ხშირად ამა თუ იმ მთავარი მოქმედი პირის დახასიათებისას ისინი ფაქტობრივად ნაწარმოების შინაარსს გადმოგვცემენ, ვერ ახერხებენ პერსონაჟის მრავალსახეობაში შეარჩიონ მთავარი, არსებითი, ლოგიკურ მთლიანობაში გაიაზრონ იგი, მხატვრულ ნაწარმოებში გამოსახული მოქმედი პირი წარმოიდგინონ რო-

გორც ცოცხალი, რეალური არსება. ამას აქვს თავისი ერთგვარი ფსიქოლოგიური საფუძველი. ამა თუ იმ საგნის, მოვლენის, პიროვნების დახასიათება აბსტრაქტულ აზროვნებას მოითხოვს. რომ დაახასიათო ესა თუ ის საგანი, უნდა იმსჯელო მასზე არამხოლოდ ზედაპირული, გარეგნული მონაცემების მიხედვით, არამედ მისი შინაგანი შემადგენლობის, თვისების, ნიშნების მიხედვითაც. დაახასიათო ადამიანი, ეს ნიშნავს გამოყო მისი გარეგნული და შინაგანი მხარეებიდან ყველაზე მნიშვნელოვანი, განმსაზღვრელი ნიშნები, შეიმუშაო მასზე გარკვეული შეხედულება და მსჯელობითი ფორმით ჩამოაყალიბო შენი დამოკიდებულება ამ ადამიანისადმი. იმსჯელო - ეს ნიშნავს იაზროვნო კრიტიკულად, გონივრულად, განსჯით. ასეთ მოთხოვნებს კი კატეგორიული ტონით ვერ წავუყენებთ უმცროსი სასკოლო ასაკის მოსწავლეს. იგი ჯერ კიდევ არ არის თავისი ფსიქიკური ცხოვრებით საკმაოდ მომზადებული ასეთი გონებრივი დატვირთვისათვის. მას იზიდავს საგნის არა იმდენად შინაგანი მხარე, რამდენადაც გარეგანი, უფრო იტაცებს აღწერები, ბუნების სურათები, ადამიანის თავგადასავლები, ვიდრე მისი განცდა, მღელვარება, „ყოფნა არყოფნის“ ფილოსოფია.

მამასადამე, მოქმედი პირის დახასიათება თავისთავად რთული აზროვნებითი პროცესია. მის მოსამზადებელ ელემენტად ითვლება თავგადასავალზე მუშაობა. ეს ხერხი სავსებით მისაწვდომია მეხუთე-მეექვსე კლასელებისათვის. ნაწარმოების იდეური აზრის გახსნის მიზნით შესაძლებელია მივმართოთ მთავარი პერსონაჟების თავგადასავალზე მუშაობის ხერხს და ამ გზით გამოვუმუშაოთ მოსწავლეებს სხვადასხვა პერსონაჟზე დაკვირვების, მათი ქცევისა და მოქმედების შეფასების ელემენტარული ჩვენებები. ეს აუცილებელი პირობაა გმირის სწორად დასახასიათებლად.

ბუნებრივად ჩნდება კითხვა: რით და რა მომენტის ანალიზით უნდა დავიწყოთ ნაწარმოებზე მუშაობა? მეთოდური პრინციპები გვავალებს, რომ მასალის ანალიზი დავიწყოთ შედარებით ადვილითა და ნაცნობით და მხოლოდ ამის შემდეგ გადავიდეთ შედარებით უფრო უცნობსა და რთულზე; ვინაიდან შინაარსეული (სოციალურ-ისტორიული) რიგის საკითხები საგნობრივად უფრო მახლობელია და ნაცნობი მოსწავლეთათვის, მიზანშეწონილი იქნება ნაწარმოების ანალიზიც შინაარსთან დაკავშირებული საკითხებით დავიწყოთ, ხოლო ამის შემდეგ გადავიდეთ ტექსტის მხატვრულ-ესთეტიკურ მხარეზე. თუმცა აღნიშნული წესის გათვალისწინება, ბუნებრივია,

ყოველთვის არაა შესაძლებელი. იგი მნიშვნელოვნადაა დამოკიდებული იმაზე, თუ რომელ ლიტერატურულ მიმართულებასთან და როგორ ნაწარმოებთან გვაქვს საქმე, რომელი საფეხურის და მომზადების რა დონის კლასში ვატარებთ გაკვეთილს და კონკრეტულად, რა ძირითადი ამოცანები გვაქვს დასახული მოცემულ ეტაპზე.

მეორე პარაგრაფი - განსხვავებული ჟანრის ტექსტების ანალიზის სწავლების მეთოდები ქართული ენისა და ლიტერატურის გაკვეთილებზე დაწყებით კლასებში - ნაწარმოების ანალიზის პროცესთან განუწყრელადაა დაკავშირებული მისი ჟანრობრივი თავისებურების გარკვევა. დაწყებით კლასებში ისწავლება როგორც მხატვრული ლიტერატურა, ისე მეცნიერულ-პოპულარული სტატიები. ორივე სახის ლიტერატურა საჭირო და აუცილებელია ახალგაზრდობის აღზრდა-განვითარებისათვის, რადგან მათი სწავლება ხელს უწყობს როგორც სრულყოფილი კითხვის ჩვევათა გამომუშავებას, ისე გარემომცველი სინამდვილის შესწავლას; მაგრამ მხატვრული ლიტერატურა და მეცნიერულ-პოპულარული სტატია ამ მიზანს სხვადასხვა გზით ემსახურება: პირველი მხატვრული სახეებით, სურათებით იძლევა ცოდნას გარესამყაროზე, მეორე კი - არა მხატვრული სახეებით, არამედ ლოგიკური აღწერის გზით.

დაწყებით სკოლაში ისწავლება სხვადასხვა ჟანრის, შინაარსისა და მოცულობის მხატვრული ნაწარმოები. ზოგი მასალა საზეპიროა, ზოგი კითხვითა და თხრობით შესასწავლი, ზოგი შესავალ საუბარს მოითხოვს, ზოგი - არა და ა. შ. ერთი და იმავე ჟანრის ნაწარმოების კითხვა და დამუშავება სხვადასხვა კლასში არაერთგვარი წესით ხდება, ანგარიში ეწევა მოსწავლეთა ასაკს, მათი მომზადებისა და ცოდნის დონეს; ასევე მხედველობაშია მისაღები ნაწარმოების მოცულობა, შინაარსის სიმწიფე-სიაღვილე, ნაწარმოების ენა და მხატვრული თავისებურებანი.

მხატვრული ნაწარმოების კითხვა-დამუშავება ზოგადად ასეთი თანმიმდევრობით ხდება: შესავალი საუბარი; ნაწარმოების გამომეტყველებით წაკითხვა მასწავლებლის მიერ - კითხვის ნიშნის მიცემისა და ნაწარმოების შინაარსის მთლიანად აღქმისათვის; რამდენიმე საკონტროლო კითხვის დასმა და მათზე პასუხის გაცემა მოსწავლეთა მიერ; ნაწილ-ნაწილ წაკითხვა მოსწავლეთა მიერ და ტექსტის შინაარსობრივი და მხატვრული ანალიზი; ნაწარმოების შინაარსის გეგმის შედგენა; გეგმის მიხედვით შინაარსის გადმოცემა; დასკვნების, დედააზრის გამოტანა; განმეორებითი კითხვა -

მოსწავლეებში გამომეტყველებითი კითხვის უნარის გამოსამუშავებლად; წერა. თუმცა ამგვარი საფეხურებრივი დაყოფა, ბუნებრივია, პირობითია და მხოლოდ ზოგად ეტაპებს წარმოადგენს.

მხატვრული ნაწარმოების შინაარსის გასაგებად და იდეის გამოსარკვევად საჭიროა ყურადღების გამახვილება მხატვრული სახეების გახსნაზე, მოვლენათა ასახვის მხატვრულ საშუალებათა თავისებურებებზე, რომელთა არსი და მნიშვნელობა ზოგჯერ კითხვის პროცესშიც გასაგები ხდება. მხატვრული ნაწარმოები გამომეტყველებით უნდა იქნას წაკითხული. ასეთი კითხვის დროს ბევრი სიტყვისა და პოეტური გამოთქმის მნიშვნელობა აუხსნელადაც ნათელი ხდება. ზოგიერთი ლირიკული ლექსისა და მხატვრული სურათის კითხვისას უნდა ვერიდოთ დეტალების ახსნას, ე. ი. ყოველივე იმას, რაც შეანელებს ნაწარმოების მხატვრული ზემოქმედების ძალას და ემოციის ინტენსივობას. ასეთი მხატვრული მასალების შინაარსი გამომეტყველებითი კითხვით უნდა ვაგრძნობინოთ, განვაცდევინოთ, შევათვისებინოთ მოსწავლეს. ზედმეტი ახსნა-განმარტება ანელებს ნაწარმოების შთაბეჭდილებას.

დაწყებით კლასებში სხვადასხვა ჟანრის, მოცულობისა და შინაარსის მასალის კითხვის პროცესში უნდა მივცეთ პატარებს სისტემატიზებული ცოდნა დედაენაში, შევასწავლოთ მარტივი საგნების კლასიფიკაცია გვარების მიხედვით, როგორც ეს წარმოდგენილია დაწყებითი კლასების ქართული ენის სახელმძღვანელოებში სასაუბროების სახით; ამასთანავე, უნდა შევასწავლოთ თითოეული ანდაზის, გამოცანისა და აფორიზმის მნიშვნელობა, ვინაიდან სხვა მასალებთან ერთად, მათ შინაარსზე დაკვირვება, მათი აზრის გაგება ხელს უწყობს ბავშვის საერთო განათლებას, ზნეობრივ აღზრდას, მეტყველებისა და აზროვნების განვითარებას, ესთეტიკური გემოვნების განვითარებას, ღირებულებების ჩამოყალიბებას.

კითხვის სწორ ორგანიზაციასა და აქტიური მეთოდების გამოყენებაზე დამოკიდებული დაწყებითი კლასების ქართული ენის პროგრამით გათვალისწინებული საკითხების კარგად სწავლება. კერძოდ, კითხვის ძირითადი წესების დაუფლება, კითხვასთან დაკავშირებული აღმზრდელობითი მიზნების განხორციელება, სიტყვათა ახალი მარაგითა და შესიტყვების სხვადასხვა ფორმით მეტყველების გამდიდრება, ლოგიკური თხრობის სტილის გამომუშავება. ამ თვალსაზრისით მასწავლებელს მუ-

შაობაში სწორ მიმართულებას აძლევს ის დავალებები და სავარჯიშოები, რომლებიც ქართული ენის სახელმძღვანელოებში საკითხავი მასალის ბოლოსაა მოცემული.

აღნიშნულთან დაკავშირებით ინტერვიუ ჩავატარეთ ქართული ენისა და ლიტერატურის მასწავლებლებთან და სტუდენტებთან. მათ ორი მთავარი კითხვა დავუსვით: „როგორია მათი მოსაზრება ლექსის დასწავლასთან და საზეპიროსთან დაკავშირებით (რაში ეხმარება ან უშლის ხელს ბავშვს საზეპიროების სწავლა)“ და „დიდხანს ამახსოვრდებათ თუ არა ბავშვებს დაზეპირებული ტექსტი ან ახერხებენ თუ არა შემდგომ მის გამოყენებას“. როგორც მასწავლებელთა მოსაზრებებიდან ჩანს, საზეპიროებისადმი მასწავლებელთა დამოკიდებულება პოზიტიურია. ჩვენ მიერ ზემოთ მოყვანილ თითქმის ყველა შემთხვევაში მასწავლებლები ხაზს უსვამენ საზეპიროების საჭიროებასა და მნიშვნელობას, თუმცა აქვე ამ პროცესის გონივრული ორგანიზების აუცილებლობაზეც საუბრობენ. ამ საკითხთან დაკავშირებით დავინტერესდით სტუდენტების მოსაზრებებითაც და ინტერვიუს დროს მათ ასეთი შეკითხვა დავუსვით: „სკოლაში სწავლის დროს რა ადგილი ეჭირა საზეპიროებს და სად და როდის გამოიყენეს (ანუ გამოადგათ თუ არა) ნასწავლი საზეპიროები“. მასწავლებლებისაგან განსხვავებით, არაერთგვაროვანია საზეპიროებისადმი სტუდენტთა დამოკიდებულება: მათი ნაწილი თვლის, რომ საზეპიროები არაფერში გამოდგომია, ნაწილი კი მიიჩნევს, რომ საზეპიროების გარეშე თავისუფალი თემისა და სხვა ტიპის წერითი დავალების დაწერა გაუჭირდება ადამიანს. ისინი ხაზგასმით აღნიშნავენ, რომ საზეპიროები ეროვნულ გამოცდების დროს თემის დაწერისას ძალიან დაეხმარა მათ, თუმცა ციტატების გახსენება უჭირთ. რაც შეეხება თავად მოსწავლეებს, მათი ნაწილი ამბობს, რომ საზეპიროების სწავლა უჭირთ.

III თავი. დაწყებით კლასებში მხატვრული ტექსტის ანალიზის საშუალებით

მოსწავლეთა ინტელექტუალური განვითარების კვლევა

პირველი პარაგრაფი - ბავშვებში ცნებითი და ლოგიკური აზროვნების, მსჯელობისა და დასკვნის უნარის განვითარება (II-IV და V-VI კლასებში) - II-IV და V-VI კლასებში ბავშვებში ცნებითი და ლოგიკური აზროვნების, მსჯელობისა და დასკვნის უნარის განვითარების დადგენის მიზნით ჩავატარეთ კვლევა ქ. ბათუმის 3 საჯარო და 2

კერძო სკოლაში. კვლევის მიზანს წარმოადგენდა დაგვედგინა II-დან VI კლასის ჩათვლით მოსწავლეთა როგორც ცნებითი და ლოგიკური აზროვნების, ასევე მსჯელობისა და დასკვნის უნარების განვითარების დონე. კვლევის ჩატარება ითვალისწინებდა მოსწავლეების მიერ წინა წელს ნასწავლი ტერმინების (ლიტერატურული ტექსტის ბოლოს მოცემული უცხო სიტყვების) გახსენებას და ლოგიკურ გამოყენებას. ჩამოთვლილი ინტერვიუ ჩავატარეთ სულ 175 მოსწავლესთან კლასების მიხედვით მოსწავლეთა რაოდენობა შემდეგნაირად განაწილდა: ექსპერიმენტი ჩავატარეთ ქ. ბათუმის N1, 25 და 28 საჯარო სკოლების და კერძოს სკოლების - შპს „გორდა“ და შპს „მომავლის სკოლა“ 40-40 (თანაბარი რაოდენობის გოგონა და ვაჟი - 20-20) II, III, IV, V და VI კლასელ მოსწავლესთან. მათ შორის 96 ვაჟი და 79 გოგონა იყო. ცდისპირებს პირდაპირ არ ვეკითხებოდით, თუ რა ახსოვდათ წინა წელს ნასწავლი მასალიდან, არც იმას ვახსენებდით, რომ ჩვენ მიერ შეთავაზებული სიტყვა უკვე ნასწავლი ჰქონდათ წინა სასწავლო წლის განმავლობაში. მათ ეტაპობრივად, თანდათანობით ვაძლევდით სიტყვებს და ვთხოვდით ამ სიტყვის გამოყენებით შეედგინათ წინადადება. მხოლოდ ამის შემდეგ ვეკითხებოდით მას სიტყვის განმარტებას. წინადადების შედგენის დროს ცდისპირი თავისთავად ავლენდა როგორც სიტყვის მნიშვნელობის ცოდნის დონეს (ანუ ცნებითი აზროვნების დონეს), ასევე სხვადასხვა კონტექსტში მისი გამოყენების ანუ ლოგიკური აზროვნების დონესაც.

ჩვენ მიერ ჩატარებულმა კვლევამ ერთმნიშვნელოვნად აჩვენა, რომ მოსწავლეთა დიდ ნაწილს, ასაკისა და კლასის მიუხედავად უჭირს წინა საფეხურზე ნასწავლი სიტყვების განმარტებაც და მისი გამოყენებით წინადადების შედგენაც. შედეგები დეტალურადაა აღწერილი N1 ცხრილში.

ცხრილი N1

კლასი	სრულად				ნაწილობრივ				საშუალოდ			
	სწორად განმარტა სიტყვა		ლოგიკურად შეადგინა წინადადება		ნაწილობრივ განმარტა სიტყვა		შეადგინა წინადადება, თუმცა ლოგიკურად ნაკლებად გამართული		ვერ განმარტა სიტყვა		ვერ შეადგინა წინადადება	
	საჯარო	კერძო	საჯარო	კერძო	საჯარო	კერძო	საჯარო	კერძო	საჯარო	კერძო	საჯარო	კერძო
II	29%	34%	27%	32%	36%	38%	34%	35%	35%	28%	39%	33%
III	30%	32%	29%	31%	37%	37%	36%	38%	33%	31%	35%	31%
IV	32%	35%	32%	34%	30%	36%	40%	41%	38%	29%	28%	35%
V	35%	38%	34%	38%	36%	40%	38%	42%	29%	22%	38%	20%
VI	34%	38%	37%	36%	36%	41%	36%	38%	30%	21%	37%	26%

როგორც ცხრილი N1-დან ჩანს, II-VI კლასების მოსწავლეთა ცნებითი და ლოგიკური აზროვნების დონე საკმაოდ დაბალია. თუმცა გარკვეული პოზიტიური სხვაობა ანუ შედეგების გაუმჯობესების ტენდენცია შეიმჩნევა საჯარო და კერძო სკოლებს შორის. კერძო სკოლებში გაუმჯობესების მდგომარეობა იკლებს ანუ ფაქტობრივად სხვაობა არ შეიმჩნევა V-VI კლასებში, რაც თავისთავად გვაფიქრებინებს, რომ ასაკის მატებასა და ცნებების გართულებასთან ერთად მოსწავლეთა ცნებითი და ლოგიკური აზროვნების დონეც თანდათან იკლებს (რაც წესით პირიქით უნდა იყოს). ამის მიზეზად რამდენიმე ფაქტორი შეიძლება დასახელდეს. მათ შორის ყველაზე ლოგიკურ მიზეზად მასწავლებლები მასალის სირთულეს და პროგრამის გადატვირთვას ასახელებენ. თუმცა ჩვენი დაკვირვების საფუძველზე სხვა დასკვნის გამოტანაც შეგვიძლია სხვა. კერძოდ, მასწავლებლები ყოველ მომდევნო საფეხურზე ნაკლებად აქცევენ ყურადღებას წინა კლასში ნასწავლ ტერმინებსა და მათ აქტიურად გამოყენებას. შესაბამისად, მოსწავლეებს ავიწყდებათ ეს სიტყვები და შესაბამისად უჭირთ მათი სხვადასხვა კონტექსტში ლოგიკურად გამოყენება.

საინტერესოა, ასევე, გოგონებისა და ვაჟების მონაცემების შედარებითი ანალიზიც, რომლის შედეგებიც N2 ცხრილშია მოცემული.

ცხრილი N2

კლასი	სწორად განმარტა სიტყვა		ლოგიკურად შეადგინა წინადადება	
	გოგო	ვაჟი	გოგო	ვაჟი
II	64%	36%	69%	31%
III	66%	34%	68%	32%
IV	49%	51%	52%	48%
V	57%	43%	67%	33%
VI	52%	48%	60%	40%

როგორც ამ ცხრილიდან ჩანს, II და III კლასებში გოგონების მაჩვენებლები ვაჟების მაჩვენებლებთან შედარებით უმჯობესია როგორც სიტყვის სწორად განმარტების, ასევე წინადადების ლოგიკურად შედგენის თვალსაზრისით. სხვა ყველა კლასისაგან განსხვავებული მაჩვენებელია IV კლასში. ორივე კატეგორიაში ეს ერთადერთი შემთხვევაა, სადაც ვაჟების მონაცემები გოგონების მაჩვენებლებზე უმჯობესია. ბუნებრივია, მასწავლებლებს ამასთან დაკავშირებით პასუხის გაცემა გაუჭირდათ, თუმცა ჩვენი აზრით მიზეზად შემდეგი არგუმენტის მოყვანა შეიძლება: მიუხედავად იმისა, სა-

შუალო სკოლის დაწყებითი განათლების საფეხური ოფიციალურად I-VI კლასებს მოიცავს, საფეხური რეალურად მაინც ორ ეტაპად იყოფა - I-IV და V-VI კლასებად. ამათგან მეორე ეტაპზე ხდება არა მხოლოდ სასწავლო პროგრამის გართულება, არამედ მნიშვნელოვანი სიახლეა მასწავლებელთა ახალი კატეგორია (თუ მანამ ძირითად საგნებს ერთი მასწავლებელი ასწავლის, დაწყებითი განათლების მეორე საფეხურზე ანუ V-VI კლასებში ყველა სასწავლო დისციპლინას სხვადასხვა მასწავლებელი ასწავლის, რაც თავისთავად ახდენს გავლენას მოსწავლეთა სწავლის შედეგებზე, ამ ცვლილებებთან ადაპტაციის პირველ ეტაპზე მაინც). აღნიშნულს ადასტურებს ჩვენი კვლევის შედეგებიც, რაც პირველ რიგში ვლინდება II-III კლასების შედეგებთან შედარებით მაჩვენებლების რადიკალურ კლებაში. კერძოდ, თუ II და III კლასებში სიტყვის სწორად განმარტების საკითხში გოგონების მაჩვენებელი შეადგენს 64 და 66%-ს, V კლასში ეს მაჩვენებელი 57, VI კლასში კი - 52%-მდე იკლებს. თუმცა იგივეს თქმა არ შეგვიძლია ვაჟებთან დაკავშირებით: თუ II და III კლასებში სიტყვა სწორად განმარტა ვაჟების 36 და 34%-მა, V კლასში ეს მაჩვენებელი 43, VI კლასში კი - 48%-მდე გაიზარდა. კლასების მიხედვით შედარებით ნაკლები სხვაობაა წინადადების ლოგიკურად შედგენის საკითხში, რა თქმა უნდა, თუ არ ჩავთვლით IV კლასს, სადაც შედეგი რადიკალურად უარესდება და II და III კლასებში დაფიქსირებული 69 და 68%-დან 52%-ზე ჩამოდის, ხოლო V და VI კლასებში მაჩვენებლები ისევ 67 და 60%-მდე იზრდება. როგორც სიტყვის განმარტების ნაწილში, წინადადების შედგენის დროსაც რადიკალურად განსხვავდება ერთმანეთისაგან გოგონებისა და ვაჟების მაჩვენებლები. თუ II კლასში გოგონების მაჩვენებელი წარმოადგენს 69%-ს, ვაჟების მაჩვენებელი მხოლოდ 31%-ია. დაახლოებით ანალოგიური მონაცემები მივიღეთ III კლასშიც - გოგონები - 68% და ვაჟები - 32%. ვაჟები წინადადების შედგენის საკითხში აუმჯობესებენ მაჩვენებელს IV კლასში და 48 %-ზე ადიან. აქ სხვაობა ძალიან უმნიშვნელოა გოგონებთან შედარებითაც - გოგონები - 52%, ვაჟები კი - 48%. გოგონებისა და ვაჟების მაჩვენებლებს შორის სხვაობა ისევ იზრდება V და VI კლასებში. V კლასში წინადადება ლოგიკურად შეადგინა გოგონების 67%-მა, ხოლო ვაჟების მხოლოდ 33%-მა, ხოლო VI კლასში კი - გოგონების 60-მა და ვაჟების 40%-მა.

აღნიშნული მონაცემების საფუძველზე შეიძლება დავასკვნათ, რომ როგორც წინა სასწავლო წელს ნასწავლი სიტყვის განმარტების, ასევე მისგან წინადადების შედგენის საკითხში მაჩვენებლები საკმაოდ არასახარბიელოა და იგი არ სცილდება მაქსიმუმ 69%-ს. საყურადღებოა ისიც, რომ ასაკის მატებასთან ერთად მდგომარეობა უარესდება და მაჩვენებლები იკლებს, რაც მნიშვნელოვან ბარიერად შეიძლება იქცეს უმცროსკლასელთა აზროვნების განვითარების პროცესში. ბუნებრივია, აღნიშნული საკითხი შესწავლასთან ერთად გარკვეული გამოსავლის ძიებასაც მოითხოვს. ჩვენი აზრით, მასწავლებლებმა უფრო მეტი აქცენტი უნდა გააკეთონ როგორც ტექსტთან ერთად შემოტანილი ახალი სიტყვების საფუძვლიან ახსნაზე, ასევე მის ტრანსფერზე. უცხო სიტყვებზე მუშაობა მანამდე უნდა გაგრძელდეს, ვიდრე იგი მყარ ცოდნაში არ გადაიზრდება, ამას კი ხელს შეუწყობს არა მხოლოდ ამ სიტყვების ხშირი გამოყენება, არამედ მისი საშუალებით ბევრი წინადადების შედგენა და სხვადასხვა კონტექსტში ხშირი გამოყენება.

მეორე პარაგრაფი - დაწყებით კლასებში მოსწავლეთა ინტელექტუალური განვითარების მიზნით მხატვრული ტექსტის ანალიზის გამოყენების კვლევა - უმცროსი სასკოლო ასაკის მთავარი მახასიათებელი თამაშიდან სწავლაზე გადასვლა და მისი, როგორც ქცევის ძირითადი სახის, წინა პლანზე გადმოწევაა. მართალია, თამაში კვლავ რჩება ბავშვის საქმიანობის ერთ-ერთ მნიშვნელოვან სახეობად, თუმცა ის თანდათანობით მეორე პლანზე გადადის. სწავლა ისეთი აქტივობაა, რომელიც ბავშვს საკუთარ თავში აბრუნებს, მოითხოვს რეფლექსიას და იმის შეფასებას, თუ რა ცვლილებები მოხდა ბავშვის განვითარებაში. ამ ასაკში ბავშვის აქტივობებს შორის თანდათანობით გარკვეულ ადგილს იმკვიდრებს შრომაც.

უმცროსი სასკოლო ასაკი ინტენსიური ინტელექტუალური განვითარების ასაკია, სწორედ ამ ასაკიდან უვითარდება ბავშვს ანალიზის, სინთეზის, მსჯელობის, შედარებისა და სხვა უნარები. ინტელექტი განსაზღვრავს ყველა დანარჩენი ფუნქციის განვითარებას, ე. ი. ხდება ყველა ფსიქიკური პროცესის ინტელექტუალიზაცია, მათი გააზრება.

ინტელექტზე საუბრისას, ყოველთვის დგება საკითხი იმის შესახებ, თუ რა ფაქტორები ახდენს ინტელექტზე გავლენას და რა განაპირობებს ინდივიდების IQ –

კოეფიციენტებს შორის განსხვავებას? მკვლევართა გარკვეული ნაწილი, ცალსახად, აღიარებს მემკვიდრეობის წამყვან როლს მაშინ, როცა სხვებისათვის გარემოსა თუ აღზრდას ენიჭება უპირატესობა. თუმცა არსებობენ ისეთებიც, რომლებიც ნათლად ხედავენ ორივე მათგანის აუცილებლობასა და აფასებენ ინტელექტის განვითარებასა თუ გარდაქმნაში როგორც მემკვიდრეობის, ასევე გარემოს მიერ შეტანილ წვლილს.

ინტელექტზე საუბრისას კიდევ ერთი საკითხი დგება დღის წესრიგში - შესაძლებელია თუ არა ინდივიდის ინტელექტუალური მონაცემების განვითარება. თუ უარს ვიტყვით ინტელექტის მხოლოდ მემკვიდრეობით განპირობებულობაზე, უნდა ვივარაუდოთ, შესაბამისი გარემო პირობების შექმნით შევძლებთ ინტელექტის ამაღლებას იმ ბავშვებისათვის, რომლებსაც სწორედ ასეთი პირობების დეფიციტის გამო, შეფერხებული აქვთ ინტელექტუალური განვითარება.

ფსიქოლოგებმა, ბავშვები-მშობლების ურთიერთობაში დაადგინეს მახასიათებლები, რომლებიც ხელს უწყობს ბავშვის ინტელექტუალურ განვითარებას

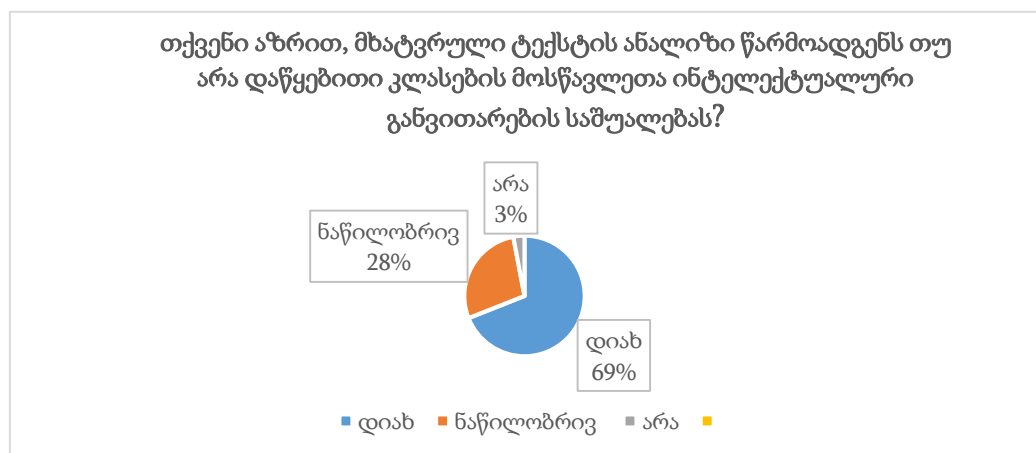
- საინტერესო და მრავალფეროვანი ფიზიკური გარემო, მათ შორის სათამაშოები, რომელიც შეესატყვისება ბავშვის განვითარების დონეს და ასაკს;
- ყურადღება და ემოციური დამოკიდებულება;
- ბავშვებთან ხშირი საუბარი;
- ბავშვთან თამაშისას ან სწავლებისას მოქმედება ბავშვის „უახლოესი განვითარების ზონაში“ (ვიგოტსკი);
- გადაჭარბებული შეზღუდვებისა და კონტროლისაგან თავის შეკავება (კითხვები და არა ბრძანებები);
- წარმატებებისა და განვითარების მოლოდინი...

მნიშვნელოვანია ისიც, თუ როდის იწყება ბავშვის ინტელექტუალურ განვითარებაზე ზრუნვა. როგორც მოსალოდნელი იყო, აღმოჩნდა, რომ ადრეულ ინტერვენციას გაცილებით მეტი ეფექტი აქვს. ერთ-ერთ კვლევაში, როცა 3 კვირიდან 3 თვემდე ასაკის, ღარიბი ოჯახების ბავშვებთან დაიწყეს მათ განვითარებაზე ზრუნვა, 12 თვისათვის მათ უკვე აღენიშნებოდათ ინტელექტის კოეფიციენტის ზრდა. ხოლო, ბავშვებთან, რომლებთანაც, უფრო მოგვიანებით (4-7 წლის ასაკში) დაიწყეს ინტელექტუალურ განვითარებაზე ზრუნვა, არ ჰქონდა IQ – ქულების ზრდას ადგილი (მ. მელიქი-

შვილი). აქედან გამომდინარე, მნიშვნელოვანია ბავშვის ინტელექტუალურ განვითარებაზე ზრუნვა ადრეული ასაკიდან დაიწყოს.

იმისათვის, რომ შეგვესწავლა, მოსწავლეთა ინტელექტუალური განვითარების მიზნით მასწავლებლები რამდენად უთმობენ საკმარის დროს მხატვრული ტექსტის ღრმა და საფუძვლიან ანალიზს, რა მეთოდებსა და სტრატეგიებს იყენებენ ტექსტის გასაანალიზებლად და რამდენად საკმარისია ისინი სასურველი შედეგის მისაღწევად, ჩავატარეთ მათთან ანკეტური გამოკითხვა, რომელშიც მონაწილეობა მიიღო რეგიონის საჯარო და კერძო სკოლის (სულ 27 სკოლის) 115-მა მასწავლებელმა. ანკეტა მოიცავდა როგორც ღია, ასევე დახურულ კითხვებს. ანკეტით გათვალისწინებულ კითხვაზე „თქვენი აზრით, მხატვრული ტექსტის ანალიზი წარმოადგენს თუ არა დაწყებითი კლასების მოსწავლეთა ინტელექტუალური განვითარების საშუალებას?“ გამოკითხულ მასწავლებელთა 69%-მა დაადასტურა პასუხი „დიახ“, 28%-მა - პასუხი „ნაწილობრივ“, მხოლოდ 3% თვლის, რომ მხატვრული ტექსტის ანალიზი არ წარმოადგენს უმცროსკლასელთა ინტელექტუალური განვითარების საშუალებას.

დიაგრამა N1

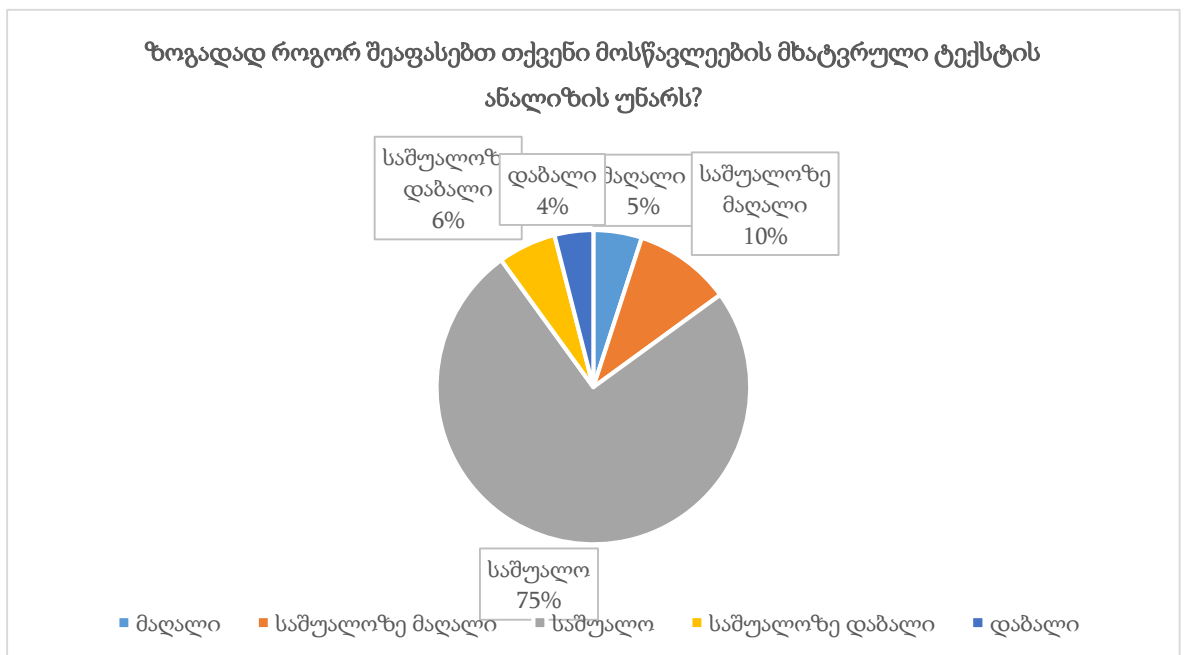

რესპოდენტებს ჰქონდათ დამატებითი კომენტარის გაკეთების საშუალებაც. საინტერესოა ის ფაქტი, რომ დამატებით კომენტარს არ აკეთებს არც ერთი იმ ანკეტის ავტორი, რომელშიც ზემოთ დასახელებულ კითხვაზე უარყოფითი პასუხია დაფიქსირებული. დადებითი პასუხის შემთხვევაში გაკეთებული კომენტარებიდან ირკვევა, რომ მხატვრული ტექსტის ანალიზს მნიშვნელოვანი წვლილის შეტანა შეუძლია მოსწავლეთა ინტელექტის განვითარებაში. თუმცა, კომენტარების ნაწილში ამკარად

იგრძნობა პასუხისმგებლობის თავიდან აცილების მომენტიც, თუმცა მის მნიშვნელობასა და აუცილებლობას გვერდს აშკარად ვერც ერთი მათგანი ვერ უვლის.

რაც შეეხება ანკეტით გათვალისწინებულ მეორე შეკითხვას „ზოგადად როგორ შეაფასებთ თქვენი მოსწავლეების მხატვრული ტექსტის ანალიზის უნარს?“, პასუხი „მაღალი“ დააფიქსირა გამოკითხულთა 5%-მა, „საშუალოზე მაღალი“ – 10%-მა, „საშუალო“ – 75%-მა, „საშუალოზე დაბალი“ – 6%-მა „დაბალი“ კი - 4%-მა. და ეს მაშინ, როცა მოსწავლეთა კვლევის შედეგები (ცხრილი N1), რადიკალურად სხვა შედეგზე მეტყველებს.

დიაგრამა N2

როგორც ზემოთ აღვნიშნეთ, ჩვენ მიერ ჩატარებული კვლევის როგორც რაოდენობრივი, ასევე თვისობრივი მაჩვენებლები უმცროსკლასელთა აზროვნების საშუალო დონეზე უსვამს ხაზს. თუმცა თვითონ მოსწავლეებთან ჩატარებული კვლევა ამ შედეგს არ აჩვენებს. მასწავლებლები ხაზს უსვამენ მათი მოსწავლეების უნარებსა და შესაძლებლობებს, რაშიც საკუთარი შრომის შედეგად თვლიან.

ანკეტის თანახმად მასწავლებლებს აგრეთვე, უნდა დაესახელებინათ, თუ რას აკეთებენ ისინი თავიანთ მოსწავლეებში მხატვრული ტექსტის ანალიზის უნარის განვითარების/ამაღლების მიზნით (მასწავლებლების მიერ დასახელებული სტრატეგიები უცვლელადაა წარმოდგენილი სადისერტაციო ნაშრომში).

ერთი მხრივ, მასწავლებლების მიერ დასახელებული ყველა სტრატეგია ნამდვილად შეუწყობს ხელს მოსწავლეთა აზროვნების დონის ამაღლებას, თუმცა საინტერესოა, რამდენად ხშირად იყენებენ მასწავლებლები ამ სტრატეგიებს, რეალურად რამდენად ახერხებენ მათ ინტენსიურ გამოყენებას და თუ ისინი მართლა იყენებენ ამ სტრატეგიებს, მაშინ კვლევა რატომ აჩვენებს მოსწავლეთა აზროვნების დაბალ მაჩვენებლებს? მეორე მხრივ, მასწავლებლის მხრიდან ამ სტრატეგიების ცოდნა ალბათ უკვე უნდა ჩაითვალოს წინ გადადგმულ ნაბიჯად და ამის შემდეგ საკითხი უნდა დაისვას მათ ხშირი, მიზანმიმართული და გონივრული გამოყენების საკითხთან დაკავშირებით.

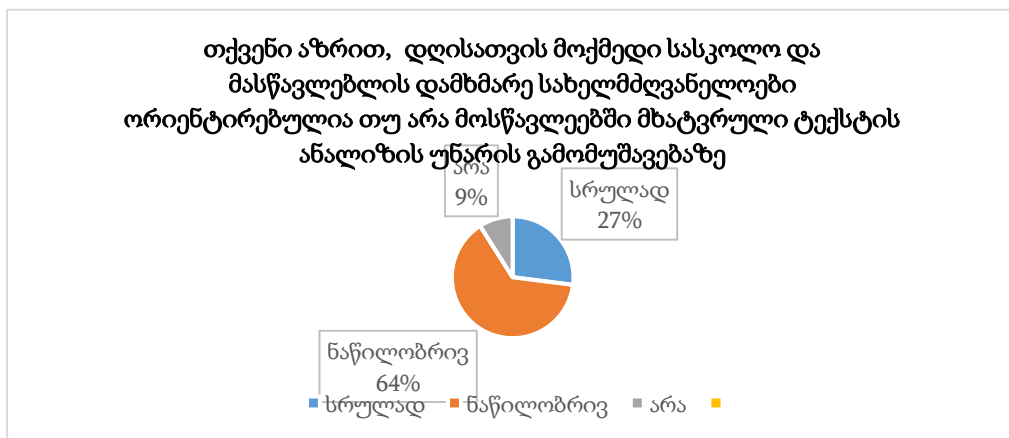
ჩვენ მიერ გამოყენებული ანკეტის ერთ-ერთი პუნქტის საშუალებით, მასწავლებლებს შევთავაზეთ დაესახელებინათ ის ფაქტორები, რომლებიც ერთი მხრივ ხელს უწყობს, ხოლო მეორე მხრივ ხელს უშლის მათ მოსწავლეებში ტექსტის ანალიზის უნარის დონის ამაღლებას (მასწავლებლების მიერ დასახელებული ფაქტორები წარმოდგენილია სადისერტაციო ნაშრომში).

ვფიქრობთ, სადაო არაა, რომ მასწავლებლების მიერ დასახელებულ ფაქტორების დიდი ნაწილი სრულად შეესაბამება სიმართლეს. მათ შორის განსაკუთრებით გვინდა გამოვვხამოთ კლასში მოსწავლეთა რაოდენობისა და დროის უკმარისობის საკითხს. ეს ორი პრობლემა მჭიდროდაა დაკავშირებული ერთმანეთთან. მოსწავლეთა აზროვნების განვითარებაზე ორიენტირებული სტრატეგიების დიდი ნაწილი მოსწავლეებთან ინდივიდუალურ მუშაობასა და დიდ ძალისხმევას თხოულობს, რაც მოსწავლეთა დიდ რაოდენობასთან არა მხოლოდ სირთულეს წარმოადგენს, ელემენტარულად შეუძლებელიცაა. მოსწავლეთა და აბიტურიენტთა აზროვნების დონესთან დაკავშირებით, სავარაუდოდ, სწორედ ამიტომ აღწევენ კერძო რეპეტიტორები უკეთეს შედეგებს - მათ აქვთ მოსწავლეებთან ინდივიდუალური მუშაობის საშუალება და მეტ-ნაკლებად არ არიან შეზღუდული დროშიც. ასევე ყურადღებას იქცევს მასწავლებლის მიერ დასახელებული ბიბლიოთეკაში ლიტერატურის სიმწირის პრობლემაც. შეიძლება ვინმემ თქვას, რომ ინტერნეტ-სივრცეში განთავსებული ელექტრონული ბაზების გამო დღეს ეს პრობლემა აღარ უნდა სახელდებოდეს, თუმცა გვერდს ვერ ავუვლით იმ რეალობას, რომ დღეს მაღალმთიანი (და არა მხოლოდ) მოსახლე-

ობის გარკვეულ ნაწილს შეიძლება ჯერ კიდევ არ ჰქონდეს ინტერნეტთან წვდომა და შესაბამისად ასეთ შემთხვევაში დამატებითი ლიტერატურის სიმწირე მართლა უნდა ჩაითვალოს ერთ-ერთ სერიოზულ პრობლემად.

ჩვენ მიერ მომზადებული ანკეტის ერთ-ერთი კითხვა სასკოლო სახელმძღვანელოებსაც ეხებოდა და იგი ასეთ შინაარსს ატარებდა: „თქვენი აზრით დღეისათვის მოქმედი სასკოლო და მასწავლებლის დამხმარე სახელმძღვანელოები ორიენტირებულია თუ არა მოსწავლეებში მხატვრული ტექსტის ანალიზის უნარის გამომუშავებაზე?“. ვიდრე შედეგების ანალიზზე გადავიდოდეთ, უნდა აღვნიშნოთ, რომ მასწავლებელთა ჩვენ მიერ ზემოთ განხილულ კომენტარებში არაერთხელაა ნახსენები სახელმძღვანელოების პრობლემა. გამოკითხულ მასწავლებელთა 27% მიიჩნევს, რომ სასკოლო სახელმძღვანელოები ამ თვალსაზრისით სრულად აკმაყოფილებს მოთხოვნებს, მასწავლებელთა 64% თვლის, რომ სახელმძღვანელოები ნაწილობრივაა ორიენტირებული მოსწავლეებში მხატვრული ტექსტის ანალიზის უნარის გამომუშავებაზე, ხოლო დარჩენილი 9% კი - სახელმძღვანელოებს სრულიად გაუმართავად მიიჩნევს.

დიაგრამა N3

მასწავლებლებმა, თავიანთ კომენტარებთან ერთად, დაასახელეს სახელმძღვანელოები, რომლებიც ხელს უწყობს მათ მოსწავლეთა აზროვნების უნარის განვითარებაში (აღნიშნული ჩამონათვალი უცვლელადაა წარმოდგენილი სადისერტაციო ნაშრომში). გამოკითხულ მასწავლებელთა დიდი ნაწილი რატომღაც ნაკლებ აქცენტს აკეთებს დამხმარე სახელმძღვანელოებზე (მასწავლებლის წიგნზე). ისინი ძირითადად სასკოლო სახელმძღვანელოების (მოსწავლის წიგნის) ანალიზით (ძირითად შემ-

თხვევაში კრიტიკით) შემოიფარგლებიან. თუმცა მაინც ვფიქრობთ, რომ სასკოლო სახელმძღვანელოებში შეტანილი მასალის სწორად და სრულყოფილად გამოყენების შემთხვევაში შეიძლება უფრო ნაკლებ პრობლემასთან გვექონოდა საქმე. აღნიშნული მაჩვენებლების გადასამოწმებლად გავაკეთეთ დაწყებითი (II-IV) კლასების ქართული ენისა და ლიტერატურის სასკოლო და მასწავლებლის სახელმძღვანელოების ანალიზი. სასკოლო სახელმძღვანელოები ლიტერატურულ ტექსტებთან ერთად მოიცავს აზროვნების განვითარებაზე ორიენტირებულ მასალასა და დავალებებს, ხოლო რაც შეეხება მასწავლებლის წიგნებს, აქ მართალია კონკრეტულად არაა მითითებული, მოცემული სტრატეგიები მოსწავლეთა აზროვნების განვითარებაზეა ორიენტირებული, თუმცა ეს აშკარად იგულისხმება. აღნიშნული გვადლევს იმის თქმის საფუძველს, რომ მასწავლებლებს ხშირ შემთხვევაში გაცნობიერებული არც აქვთ მოსწავლეთა აზროვნების განვითარების გზები და საშუალებები და არც მისი შედეგების შემოწმებას ახდენენ.

ქართული ენისა და ლიტერატურის დაწყებითი კლასების სახელმძღვანელოებში, რომლებიც დღეს სკოლებში გამოიყენება და რომელთა ანალიზიც ვრცლადაა მოცემული სადისერტაციო ნაშრომში, საკმაოდ დიდიხარისაა გათვალისწინებული მოსწავლეთა აზროვნების განვითარებაზე ორიენტირებული აქტივობები. ბუნებრივია, ამ შემთხვევაში ჩვენი ინტერესის საგანს არ წარმოადგენდა აღნიშნული სახელმძღვანელოების შინაარსობრივი მხარე (თემატიკა), რომელიც რადიკალურად განსხვავდება ერთმანეთისაგან. ჩვენ ძირითადი აქცენტი გავაკეთეთ იმაზე, თუ დაწყებითი კლასების ქართული ენის სახელმძღვანელოებში შეტანილი მასალისა და აქტივობების გამოყენება რამდენად დაეხმარება მასწავლებელს მოსწავლეთა აზროვნების განვითარებასა და ამ გზით მათი ინტელექტის ამაღლებაში. ამავე დროს, ამ ანალიზით გამოვხეხმარეთ ჩვენი კვლევის ფარგლებში გამოკითხულ იმ მასწავლებლებს, რომლებიც ამბობენ, რომ მოქმედი სახელმძღვანელოები ამ თვალსაზრისით არ აკმაყოფილებენ მოთხოვნებს, და რომ ამ სახელმძღვანელოებში შეტანილი მასალა ნაკლებად შეიძლება გამოდგეს მოსწავლეთა აზროვნების განვითარების საშუალებად.

მასწავლებელთა მოსაზრებები ეხებოდა მასწავლებლის წიგნებსაც. მასწავლებლის წიგნი (რომელთა ანალიზიც წარმოადგენილია სადისერტაციო ნაშრომში), მისი

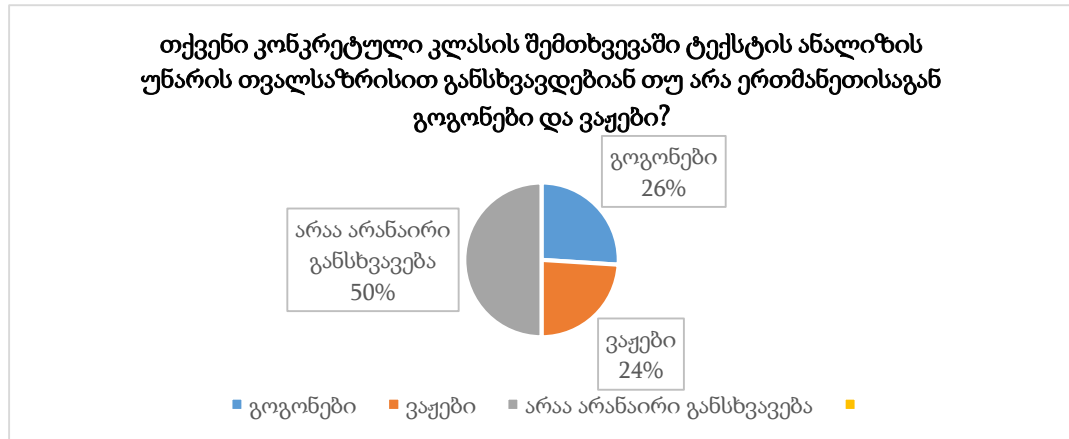
სწორად გამოყენების შემთხვევაში, არა მხოლოდ საშუალებას აძლევს, არამედ ეხმარება მასწავლებელს მოსწავლეებში ასაკის შესაბამისი სააზროვნო უნარების განვითარებასა და ამ გზით მათ ინტელექტუალურ განვითარებაში.

მხატვრული ტექსტის ანალიზის მდგომარეობის შესწავლის მიზნით გამოვიყენეთ საგაკვეთილო პროცესზე დაკვირვების მეთოდიც, კერძოდ, დავესწარიტ 4 საჯარო და 3 კერძო სკოლის II-IV კლასებში ქართული ენასა და ლიტერატურაში ჩატარებულ გაკვეთილებს. თუ საერთო მაჩვენებლით ვიმსჯელებთ, მასწავლებლებს საგაკვეთილო პროცესში ნაკლებად რჩებათ დრო მოსწავლეთა აზროვნების განვითარების მიზნით დამატებითი ღონისძიებების გასატარებლად. ამიტომ ისინი ძირითადად მასალის ბოლოს მოცემული უცხო სიტყვების ახსნით/გამეორებით შემოიფარგლებიან. სამწუხაროდ, საგაკვეთილო პროცესში ყურადღება არ ექცევა ამ სიტყვების სხვადასხვა კონტექსტში გამოყენების პრაქტიკას. მოსწავლეთა აზროვნების განვითარებაზე მუშაობის პროცესში მნიშვნელოვანი ხელისშემშლელი ბარიერია კლასში მოსწავლეთა რაოდენობაც. აქვე ხაზი უნდა გავუსვათ იმ ფაქტსაც, რომ მასწავლებლები ისევ და ისევ კლასში მოსწავლეთა რაოდენობიდან და შესაბამისად დროის დეფიციტიდან გამომდინარე, ბოლომდე ვერ ახერხებენ მასწავლებლის წიგნის გამოყენებას და მხოლოდ ფრაგმენტულად მიმართავენ მას. არადა, როგორც უკვე აღვნიშნეთ ამ წიგნების სწორად გამოყენება მნიშვნელოვან დახმარებას გაუწევდა მასწავლებლებს ჩვენ მიერ დასმული პრობლემის გადაჭრაში.

ნაშრომის მეორე თავის პირველ პარაგრაფში, მოსწავლეთა ცნებითი და ლოგიკური აზროვნების კვლევის დროს, ჩვენ გავაკეთეთ გოგონებისა და ვაჟების მაჩვენებელთა (ანუ აზროვნების დონის) შედარებითი ანალიზი, რომლის თანახმად, გოგონების მონაცემები, იშვითი გამონაკლისის გარდა, თითქმის ყველა შემთხვევაში უფრო მაღალი იყო, ვიდრე ვაჟების. თუმცა ანკეტური გამოკითხვის მიხედვით მასწავლებელთა მოსაზრებები ჩვენი მონაცემებისაგან განსხვავებული აღმოჩნდა. კერძოდ, გამოკითხულ მასწავლებელთა 26% მიიჩნევს, რომ მათი კონკრეტული კლასის შემთხვევაში ტექსტის ანალიზის უნარის თვალსაზრისით გოგონები და ვაჟები განსხვავდებიან ერთმანეთისაგან, კერძოდ, გოგონები უკეთეს შედეგებს აჩვენებენ, გამოკითხულთა თითქმის იგივე რაოდენობა - 24% - ბიჭების მონაცემებს ანიჭებს უპირატესობას, ხო-

ლო 50% მიიჩნევს, რომ ვაჟებისა და გოგონების ანალიზის უნარს შორის განსხვავება არაა. როგორც სხვა არაერთ შემთხვევაში, ამ შემთხვევაშიც ჩვენ მიერ ჩატარებული კვლევის შედეგი არაა შესაბამისობაში მასწავლებელთა მოსაზრებებთან.

დიაგრამა N4

ვინაიდან აზროვნების განვითარების დონის გოგონებისა და ვაჟების შედეგებთან დაკავშირებით N2 ცხრილში ვრცლად გვქონდა საუბარი, ამდენად ამ საკითხზე აქ აღარ შევჩერდებით. ერთადერთი, რაც გვინდა აღვნიშნოთ, თვითონ მასწავლებლების დამოკიდებულებაა. როგორც ჩანს, სასწავლო პროცესის მიმდინარეობის დროს ისინი ამ განსხვავებას ვერ ხედავენ (ჩვენი აზრით, მოსწავლეთა აქტიურობის დონიდან გამომდინარე), თუმცა უკვე შედეგების კვლევა ამ განსხვავებას თვალნათლივ აჩვენებს. აღნიშნულ შედეგებთან დაკავშირებით გამოკითხულ მასწავლებელთა ნაწილის მიერ გაკეთებული კომენტარები წარმოდგენილია სადისერტაციო ნაშრომში.

ანკეტის ერთ-ერთი ყველაზე საინტერესო და შესაბამისად ჩვენთვის ყველაზე ღირებულ და სასარგებლო ნაწილად შეიძლება ჩაითვალოს მოქმედ პედაგოგთა მიერ შემოთავაზებული რეკომენდაციები, რომლებიც უცვლელადაა წარმოდგენილი სადისერტაციო ნაშრომში. აღნიშნული რეკომენდაციებიდან ჩანს, მასწავლებლები ხაზს უსვამენ, როგორც საკუთარი ძალისხმევის ამალღებისა და ამ მიზნით მრავალფეროვანი სტრატეგიების გამოყენების აუცილებლობას, ასევე სხვა დამხმარე საჭიროებებს, კერძოდ, კლასში მოსწავლეთა რაოდენობის შემცირებას, დროის ფაქტორს, სახელმძღვანელოების ორიენტაციას ტექსტის ანალიზის უნარის ხელშეწყობაზე, სასკოლო ბიბლიოთეკების შევსებას ტრენინგების საჭიროებას და ა. შ. შეუძლებელია, არ დავე-

თანხმობით მათ, რადგან საკუთარ ძალისხმევასთან ერთად, მასწავლებლებს სჭირდებათ ხელშეწყობა და დახმარება, რათა შეძლონ მოსწავლეთა აზროვნების ამალე-ბაზე ზრუნვაც და მისი შედეგების კონტროლიც.

წინამდებარე ნაშრომის თემა შემთხვევით არ შეგვირჩევია. ამ პრობლემაზე მუშაობა ჩვენს გარშემო ტექსტის ანალიზის უნართან დაკავშირებით პრაქტიკაში არსებულმა პრობლემებმა გვიკარნახა (როგორც ბსუ-ში მოქმედ დაწყებითი განათლების საბაკალავრო საგანმანათლებლო პროგრამის განხორციელებაში ჩართული პირი და როგორც სტუდენტთა პედაგოგიური პრაქტიკის მეთოდისტი ქართულ ენასა და ლიტერატურაში), ამ პრობლემას ვხედავთ თითქმის ყველა საცდელ გაკვეთილზე დასწრების დროს), ამდენად, ჩვენ იმთავითვე გაგვიჩნდა არა მხოლოდ პრობლემის კვლევის, არამედ მასწავლებელთათვის დახმარების სურვილი. შესაბამისად, ვიდრე საბოლოო რეკომენდაციებს შევიმუშავებდით, ბუნებრივია, საჭიროდ ჩავთვალეთ ჩაგვეტარებინა კვლევა, რომლის ფარგლებშიც დავადგენდით ჩვენ მიერ მასწავლებლებისათვის შეთავაზებული სტრატეგიების სანდოობა. საჯარო და კერძო სკოლებში არსებული მდგომარეობის შედარების მიზნით კვლევა ჩავატარეთ ბათუმის 2 საჯარო და 2 კერძოს სკოლის დაწყებით (II-VI) კლასებში, რომლის ფარგლებშიც დავადგინეთ მოსწავლეთა ინტელექტის დონე (IQ) ბინე სიმონის ტესტის გამოყენებით. აღნიშნული ტესტი მოვიპოვეთ ბსუ-ს სოციალურ მეცნიერებათა დეპარტამენტში დასაქმებული ფსიქოლოგების დახმარებით. ჩვენ მიერ მიღებული შედეგების საერთო მაჩვენებელი წარმოდგენილია N3 ცხრილის სახით (თუმცა სადისერტაციო ნაშრომში ცალ-ცალკეა მოცემული თითოეული სკოლის თითოეული ასაკობრივი ჯგუფის მაჩვენებელი).

ცხრილი N3

საჯარო და კერძო სკოლების მოსწავლეთა ინტელექტის (IQ) მაჩვენებელთა საერთო მონაცემი

IQ	ნორმალური		მცირე ჩამორჩენა		ჩამორჩენა		გონიერი		მაღალი ინტელექტი		მოსწავლეთა საერთო რაოდენობა		
	საჯარო	კერძო	საჯარო	კერძო	საჯარო	კერძო	საჯარო	კერძო	საჯარო	კერძო	საჯარო	კერძო	სულ
7	50	15	20	2	33	-	7	9	-	-	110	26	136
8	49	15	15	-	30	-	10	10	1	1	105	26	131
9	52	23	20	1	30	-	12	6	2	-	116	30	146
10	45	16	20	-	38	-	8	13	3	2	114	31	145
11	62	24	21	2	21	-	3	6	-	1	107	33	140
სულ	258	93	96	5	152	-	40	44	6	4	552	146	698

როგორც ცხრილიდან ჩანს, რეგიონის საჯარო და კერძო სკოლების მოსწავლეთა აზროვნების კვლევის პროცესში, მათი ინტელექტის დონის (IQ) დადგენის მიზნით ბინე სიმონის ტესტის გამოყენებით კვლევა ჩავატარეთ საჯარო სკოლის 552 და კერძო სკოლის 146, ანუ სულ 698 მოსწავლესთან, მათ შორის 136 მოსწავლე იყო 7 წლის, 131 – 8 წლის, 156 – 9 წლის, 145 – 10 წლის, 140 – 11 წლის. შეიძლება ითქვას, საკმაოდ განსხვავებული მაჩვენებლები მივიღეთ მოსწავლეთა მეხსიერების დადგენის მიზნით ჩატარებული კვლევისაგან. გარდა ამისა, მნიშვნელოვანი სხვაობა დაფიქსირდა როგორც ასაკობრივი ჯგუფების, ასევე სკოლის ტიპის (საჯარო და კერძო) თვალსაზრისით. თანაფარდობა ჩვენ მიერ შესწავლილ საჯარო და კერძო სკოლებს შორის შეიძლება განისაზღვროს დაახლოებით $\frac{1}{4}$ -ით (110 საჯარო - 26 კერძო, 105 საჯარო - 26 კერძო და ა. შ.). შესაბამისად, თუ საჯარო და კერძო სკოლების მონაცემებს შევადარებთ, კერძო სკოლის მოსწავლეთა მონაცემები ოდნავ უფრო მაღალია, ვიდრე საჯარო სკოლის მოსწავლეებისა. უნდა აღინიშნოს ისიც, რომ ჩამორჩენა არა აქვს კერძო სკოლის არც ერთ მოსწავლეს. შესაბამისად, კერძო სკოლებში უფრო მაღალია გონიერი და მაღალი ინტელექტის მქონე მოსწავლეთა რაოდენობა, ვიდრე საჯაროში.

დასკვნები და რეკომენდაციები

ნაშრომში განხილულ თეორიულ მასალაზე დაყრდნობით და ჩატარებული კვლევის შედეგებიდან გამომდინარე, ჩამოყალიბებულია შემდეგი დასკვნები და რეკომენდაციები:

1. დისერტაციაში ნაჩვენებია, რომ მხატვრული ტექსტის ანალიზი წარმოადგენს მოსწავლეთა ინტელექტუალური განვითარების საშუალებას; მართალია, სკოლის დაწყებით საფეხურზე მხოლოდ პირველი ნაბიჯების გადადგმა ხდება ტექსტის ანალიზთან დაკავშირებით, თუმცა ამ პერიოდში გამომუშავებული უნარ-ჩვევები წარმოადგენს მაღალ საფეხურებზე ტექსტის გაანალიზების უნარის გამომუშავების მყარ საფუძველს;
2. მიმოხილული ლიტერატურის ანალიზმა გამოავლინა, რომ ინტელექტის შესახებ ჩატარებული კვლევების დიდი ნაწილი ორიენტირებულია ისეთი პრაქტიკული საკითხების გადაჭრაზე, როგორცაა ინტელექტის გაზომვის საუკეთესო გზების მოძებნა, თუმცა ნაკლებადაა ნაკვლავი ინტელექტის განვითარების საშუალებები და მათ შორის, მხატვრული ტექსტის ანალიზი, როგორც მოსწავლეთა და განსაკუთრებით უმცროსკლასელთა ინტელექტუალური განვითარების საშუალება.
3. ლიტერატურის ანალიზით დადასტურდა, რომ დაწყებითი კლასების ქართული ენისა და ლიტერატურის სახელმძღვანელოებში შეტანილი ლიტერატურული მასალა მნიშვნელოვნად განსხვავდება სხვაენოვან სახელმძღვანელოებში შეტანილი მასალისაგან. ქართულ სახელმძღვანელოებში მხატვრული ტექსტებია შეტანილი და არა ჩვეულებრივი ტექსტები, რომლებიც მხოლოდ ენის დაუფლებაზეა ორიენტირებული; შესაბამისად, განსხვავებულია, მათი სწავლების პრინციპები და მეთოდოლოგია;
4. კვლევის შედეგად დადასტურდა, რომ უმცროსი სასკოლო ასაკის მოსწავლეთა მხატვრული ტექსტის ანალიზის უნარი საშუალო დონისაა, რასაც ადასტურებს II-VI კლასების მოსწავლეთა ცნებითი და ლოგიკური აზროვნების, ასევე მსჯელობისა და დასკვნის უნარების განვითარების დონე. გამოკითხულ მოსწავლეთა

- უმრავლესობას უჭირს წინა წელს ნასწავლი ტერმინების (ლიტერატურული ტექსტის ბოლოს მოცემული უცხო სიტყვების) გახსენება და ლოგიკური გამოყენება;
5. კვლევის შედეგად დადასტურდა, რომ ტექსტის ანალიზის უნარის თვალსაზრისით, ძირითად შემთხვევაში, გოგონები უკეთეს შედეგებს ავლენენ, ვიდრე ვაჟები; II-III კლასებში გოგონების მაჩვენებლები ვაჟებთან შედარებით უმჯობესია როგორც სიტყვის სწორად განმარტების, ასევე წინადადების ლოგიკურად შედგენის თვალსაზრისით, თუმცა განსხვავებული მაჩვენებელია IV კლასში, სადაც ვაჟების მონაცემები გოგონების მაჩვენებლებზე უმჯობესია. გოგონებისა და ვაჟების მაჩვენებლებს შორის სხვაობა ისევ იზრდება V-VI კლასებში, ანუ ისევ აუმჯობესებენ შედეგებს ვაჟებთან შედარებით, თუმცა მათი მონაცემები წინა წლების მონაცემებთან შედარებით უარესდება. V კლასიდან ხდება არა მხოლოდ სასწავლო პროგრამის გართულება, არამედ მნიშვნელოვანი სიახლეა მასწავლებელთა ახალი კატეგორია, რაც თავისთავად ახდენს გავლენას მოსწავლეთა სწავლის შედეგებზე (ამ ცვლილებებთან ადაპტაციის პირველ ეტაპზე მაინც), რაც აუცილებლად უნდა იქნას გათვალისწინებული სასწავლო პროცესში. აღნიშნულზე მეტყველებს ჩვენ მიერ ჩატარებული კვლევის შედეგებიც.
 6. აზროვნებას ახასიათებს ტრანსპოზიციის ანუ გადატანის უნარი, თუმცა მოსწავლეებს უჭირთ ერთგვარ სიტუაციაში ნასწავლისა და ერთ თემაზე გამომუშავებული უნარ-ჩვევების სხვა თემაზე გადატანა ანუ განსხვავებულ სიტუაციაში გამოყენება, რაც ჩვენ მიერ ჩატარებული კვლევითაც დასტურდება. მასწავლებელმა სასწავლო პროცესი ისე უნდა დაგეგმოს, რომ ხელი შეუწყოს ტრანსფერის განხორციელებას; მას შემდეგ, რაც მოსწავლე გადაჭრის ამოცანას, მისთვის უკვე სირთულეს აღარ უნდა წარმოადგენს ანალოგიური სხვა ამოცანის გადაჭრა;
 7. რამდენადაც კარგად აზროვნება გულისხმობს საკუთარი აზროვნების პროცესების მართვას, ამდენად მასწავლებელმა განსაკუთრებული აქცენტი უნდა გააკეთოს მოსწავლეებში მეტაკოგნიციური უნარ-ჩვევების განვითარებაზე, ანუ უნდა ასწავლოს მოსწავლეებს საკუთარი აზროვნების დაგეგმვა, შეფასება და მუდმივი მონიტორინგი; მიუხედავად იმისა, რომ მეტაკოგნიცია აღიარებულია, როგორც „მაღალი დონის აზროვნება“, შეიძლება იგი წარმატებით განხორციელდეს უმ-

ცროს სასკოლო ასაკშიც. მასწავლებელმა ხელი უნდა შეუწყოს მოსწავლეებში მეტაკოგნიტური უნარების განვითარებას. კრიტიკული აზროვნების განვითარებისთვის მნიშვნელოვანია, რომ მოსწავლეებს შეეძლოთ თვითშეფასება, საკუთარი აზროვნების პროცესის ანალიზი და მათი მნიშვნელობის გაცნობიერება. ისევე, როგორც კრიტიკული აზროვნება, მეტაკოგნიცია ადამიანისაგან მოითხოვს პრობლემის იდენტიფიცირებას, სირთულის დადგენასა და შემდეგ დაძლევის სტრატეგიების შემუშავებას.

8. სასწავლო პროცესში მოსწავლე, მასწავლებლის ხელშეწყობით, უნდა გასცდეს მასალის უბრალო დამახსოვრება-დაზეპირებას. კერძოდ, მან ცოდნის დაგროვებასთან (ინფორმაციის შენარჩუნებასთან) ერთად უნდა შეძლოს ამ ცოდნის გაგება, გამოყენება, ანალიზი, სინთეზი და ბოლოს - შეფასება; უმცროსი სასკოლო ასაკის მოსწავლეთათვის შერჩეულმა მხატვრულმა ტექსტებმა ხელი უნდა შეუწყოს მოზარდთა დამოუკიდებელი, შემეცნებითი, შემოქმედებითი და მხატვრულ-ესთეტიკური გემოვნების განვითარებას;
9. მასწავლებელმა სასწავლო უნდა იზრუნოს მოსწავლეთა კოგნიტურ განვითარებაზე, რაც გულისხმობს მოსწავლის აზროვნების, შემეცნებითი თუ განსჯითი უნარებისა და ინტელექტუალური შესაძლებლობების განვითარებას;
10. მასწავლებელი მხატვრული ტექსტისა და უცხო სიტყვების გაცნობის შემდეგ, არაერთხელ უნდა დაუბრუნდეს თავდაპირველ მიზანს და შეაფასოს, თუ რამდენად მიაღწიეს მოსწავლეებმა მას, საჭიროების შემთხვევაში უნდა გამონახოს მოსწავლეებთან ამ კუთხით დამატებითი მუშაობისათვის საჭირო დრო;
11. იმისათვის, რომ მოსწავლისათვის სწავლის პროცესი საინტერესო, სახალისო და ეფექტური იყოს, მასწავლებელმა უნდა გამოიყენოს ინსტრუმენტები, რომლითაც ხელს შეუწყობს მოსწავლეებში ახალი იდეების გაჩენას, გენერირებასა და გაზიარებას. მოსწავლეებში შემოქმედებითი უნარების განსავითარებლად მნიშვნელოვანია ემოციის გამოწვევა, რაც სხვადასხვა ინსტრუმენტით მიიღწევა (ამბავი, მეტაფორა, იუმორი, თამაში და ა. შ.);
12. მასწავლებელმა მოსწავლეები უნდა გადააჩვიოს იმპულსურობას, რაშიც იგულისხმება მოსწავლეების მიერ ნაჩქარევი, გაუაზრებელი პასუხების გაცემის ჩვევა. სა-

სწავლო პროცესში ძირითადი აქცენტი უნდა გაკეთდეს ხარისხზე და არა დროზე. მოსწავლეთა დაჩქარება არ იძლევა კრიტიკული აზროვნებისა და ზოგადად ღრმა აზროვნების პროცესში ჩართვის შესაძლებლობას, ახალისებს ზედაპირულ მიდგომას და უბიძგებს დაუსაბუთებელი, გადაუმოწმებელი ვარაუდების გამოყენებისაკენ. თუმცა ამასთანავე, მასწავლებელმა ხელი უნდა შეუწყოს შედარებით ნელი ტემპით მოაზროვნე მოსწავლეებს და დაელოდოს მათ პასუხის ჩამოყალიბება-გაცემამდე;

13. მასწავლებელი უნდა ზრუნავდეს მოსწავლეთა თვითშეფასების ამაღლებაზე. ამასთანავე, სასწავლო პროცესში ყურადღება უნდა მიექცეს მოსწავლის მიერ პასუხისმგებლობის საკუთარ თავზე აღებას, უნდა წახალისდეს მოსწავლეთა დამოუკიდებლობა და ინიციატივა;
14. მხატვრულ ლიტერატურაზე მუშაობის დროს მნიშვნელოვანია მასწავლებელმა მოსწავლეები მიაჩვიოს თავიანთი აზრის დასაბუთებას, მსჯელობასა და კამათს. მოსწავლემ თავად უნდა გამოძებნოს გმირის მოქმედებაში მისაბამიც და დასაგმობიც, ოღონდ უნდა შეძლოს თავისი მოსაზრებების დასაბუთება და არგუმენტების დასახელება. აუცილებელია, მოსწავლეებში სხვისი მოსმენისა და მოსმენილის შესახებ აზრის გამოხატვის უნარის გამომუშავებაც.
15. მასწავლებლებისათვის უნდა დაიგეგმოს მოსწავლეებში მხატვრული ტექსტის ანალიზის უნარის გამომუშავებაზე ორიენტირებული ტრენინგები. ამასთანავე, ამ მიმართულებით უნდა მომზადდეს უფრო მეტი და უფრო დეტალური მეთოდური სახელმძღვანელო, რადგან მასწავლებლების მოსაზრებით, სასკოლო და მასწავლებლის დამხმარე სახელმძღვანელოები ნაკლებადაა ორიენტირებული მოსწავლეებში ანალიზის უნარის გამომუშავების ხელშეწყობაზე.